

Beleef Berlijn

Leerlingenexcursies in Berlijn

Opdrachten en praktische tips

Colofon

Dit lesmateriaal is verschenen om het veldwerk tijdens leerlingenexcursies in Berlijn te stimuleren. Het materiaal is geschikt voor leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs.
December 2013

Redactie:

Andrea Jansen/Duitsland Instituut Amsterdam

Met dank aan:

Kerstin Hammerling, Florianne van Hasselt, Leo Paul, Krijn Thijs, Esther Hokken, Frank Schmerbeck, Koos Meisner, Gerrit Vrugink en Vincent Kompier

Logo:

Thessa Jansen

Fotoverantwoording:

Pagina 5, 9, 12, 14, 16, 24, 26, 27, 31, 32, 33, 35: Duitsland Instituut Amsterdam.

Pagina 8: Daniel Antal, flickr.com 2912118873

Pagina 15: Affnpack, www.flickr.com/photos/affenpack/4642901258/

Pagina 17: Willi Glaser, www.kulturbrauerei.de

Pagina 20, 26: Mirthe van der Popering

Pagina 22: Stane Stane, flickr.com 857816714

Pagina 40: ANBerlin, www.flickr.com/photos/anberlin/3306313402/

Pagina 61, 62: www.dasistberlin.de

Inhoudsopgave

Inleiding	- 4 -
Thema 1: De Berlijnse Muur	- 6 -
Werkblad: Gedenkstätte Berliner Mauer	- 8 -
Thema 2: Dynamisch Berlijn	13
Werkblad: Dynamisch Berlijn Prenzlauer Berg	17
Werkblad: Dynamisch Berlijn Kreuzberg.....	22
Thema 3: Street Art	27
Werkblad: Street Art.....	31
Overige opdrachten	36
Zurückbleiben bitte!	37
Werkblad: OV opdracht	40
Foto Speurtocht	47
Werkblad: Fotospel Berlin	48
‘Must see’ voor leerlingen	50
Werkblad: Must See, reisprogramma	53
Excursievoorbereiding	58
Werkblad: DAS IST BERLIN	61
Praktische Informatie	63
Openbaar vervoer	63
Overnachten	65
Uitgaan.....	65
Wat nog meer?	66
Verder lezen en handige links.....	66
Kijken in de bus	67

Inleiding

De stad Berlijn heeft de laatste jaren een steeds grotere aantrekkingskracht gekregen. Niet alleen toeristen gaan graag naar de Duitse hoofdstad, ook voor scholen is de stad zeer geschikt als excursiebestemming. In Berlijn is geschiedenis tastbaar. De stad is spannend, jong en hip.

Naast alle reisgidsen met toeristische highlights die er over Berlijn bestaan, biedt deze excursiegids een verdieping voor docenten die met hun leerlingen de stad bezoeken. Alle opdrachten kunnen door leerlingen zelfstandig worden uitgevoerd. Immers, door zelf te ontdekken leer je de stad het beste kennen.

Hierbij is het natuurlijk onmogelijk om alle wijken en thema's te behandelen. De excursiegids begint met drie thema's die zich goed lenen voor veldwerkopdrachten:

Thema 1: De Berlijnse Muur

Thema 2: Dynamisch Berlijn, gentrification

Thema 3: Street Art

Daarnaast staan in deze gids drie opdrachten die ontwikkeld en getest zijn door uw collega's uit het onderwijs (pagina 38). Verder vindt u er natuurlijk ook inspiratie voor opdrachten ter voorbereiding van de excursie (pagina 60).

Achter in de gids staat een aantal praktische tips voor een excursie naar Berlijn, allen door uw collega's genoemd. Bijvoorbeeld: waar kunt u overnachten of uitgaan met de leerlingen? En hoe zit dat nu eigenlijk met het openbaar vervoer?

U bent natuurlijk niet verplicht om alle opdrachten in deze excursiegids uit te voeren. Elke opdracht geeft inhoudelijke verdieping. U kiest zelf welke het beste bij uw leerlingen past. De veldwerkopdrachten zijn suggesties voor wat leerlingen zelfstandig in Berlijn kunnen doen.

Wij hopen van harte dat deze excursiegids u en uw leerlingen inspireert.
Heel veel plezier in Berlijn!

Deze excursiegids is gemaakt voor en door docenten.

Heeft u aanvullingen en,- of opmerkingen? Geef ze door aan Britt van Dée (Duitsland Instituut Amsterdam, afdeling onderwijs): b.k.vandee@uva.nl
Dan houden wij deze gids up to date!

Thema 1

De Berlijnse Muur

Informatie en werkblad bij Gedenkstätte Berliner Mauer

Thema 1: De Berlijnse Muur

De Muur mag in uw programma in Berlijn natuurlijk niet ontbreken. Op vele plekken in de stad kunt u dit thema behandelen, maar op advies van uw collega's, gidsen en Berlijnkenners raden wij aan naar de Gedenkstätte Berliner Mauer te gaan. Voor leerlingen een indrukwekkende, overzichtelijke plek.

Leerlingen- doelen bij dit thema:

- Leerlingen nemen kennis over het ontstaan en redenen tot bouwen van de Berlijnse Muur
- Leerlingen nemen kennis over de uitwerkingen van de Muur
- Leerlingen kunnen zich een voorstelling maken van het leven in de tijd van de Muur
- Leerlingen informeren zich over de verschillende vluchtpogingen
- Leerlingen kunnen zich voorstellen waarom mensen vluchtpogingen hebben gedaan

Achtergrondinformatie

De Gedenkstätte Berliner Mauer is de centrale herdenkingsplaats voor de Duitse deling. In de Bernauer Straße strekt zij zich 1,4 km over de voormalige grensstreep uit. Op het terrein bevindt zich nog een origineel stuk van de muur en nabouw van *Todesstreifen* en *Hinterlandmauer*. Vanuit een wachttoren kunnen de leerlingen hierop uitkijken.

Ook over de spectaculaire vluchtpogingen die in de Bernauer Straße zijn gedaan wordt in de Gedenkstätte bericht.

Figuur 1: Plattegrond van de Gedenkstätte Berliner Mauer

Gedenkstätte Berliner Mauer

www.berliner-mauer-gedenkstaette.de

Bernauer Straße 111-119, 13355 Berlin

[t] +49 (0)30 467 98 66-66

De Gedenkstätte is gratis te bezoeken.

Op de website staat een film (in Duits en Engels) over het ontstaan van deze herdenkingsplaats.

Veldwerk (uitleg voor de docent)

U kunt de Gedenkstätte met een grote groep leerlingen bezoeken.

Duur: +/- 2 uur
Past het beste bij: Geschiedenis, Duits
Benodigdheden: Niets. De Gedenkstätte is gratis te bezoeken, de leerlingen kunnen zelfstandig over het terrein lopen en informatie lezen.
Werkblad: Bij dit thema is een werkblad gemaakt. U kunt er voor kiezen dit aan de leerlingen uit te delen na de film. Antwoorden op de vragen kunnen de leerlingen op het terrein en het bezoekerscentrum van de Gedenkstätte vinden.

Leerlingen kunnen de opdrachten individueel of in kleine groepjes maken.

Goed startpunt is het bezoekerscentrum. Hier speelt continu een inleidende film (15 minuten) over de geschiedenis van de Berlijnse Muur. Ook draait aansluitend de film "Eingemauert!", een computeranimatie over de gehele Muurconstructie in de Bernauer Straße (15 minuten).

Openingstijden bezoekerscentrum

April – Oktober → dinsdag – zondag: 9.30 - 19.00 uur

November – Maart → dinsdag – zondag: 9.30 - 18.00 uur

Draaitijden films

Engelse versie (met Duitse ondertiteling) → Elk heel uur

Duitse versie (met Engelse ondertiteling) → Elke 30 minuten na het hele uur

Vanuit het bezoekerscentrum kunt u via een pad langs de nog originele stukken van de Muur naar de wachttoren lopen (naast het documentatiecentrum). Deze wachttoren is vrij te bezoeken. Vanaf boven hebben de leerlingen een goed overzicht over de gehele Gedenkstätte en het nagebouwde stuk Muur, *Todesstreifen*, en *Hinterlandmauer*.

Docent Gerrit Vrugink – RSG Ter Apel

"Wij gaan altijd naar de Bernauerstraße met de leerlingen. Bezoek aan Bernauerstraße zo inplannen (rond 11.00 uur) dat dit wordt afgesloten met korte herdenkingsdienst in Versöhnungskapelle (12.00 uur). Hierin wordt het levensverhaal verteld van een DDR-burger die bij een vluchtpoging om het leven gekomen is. Wel handig/beter om de leerlingen van tevoren voor te bereiden op deze dienst, zodat ze weten wat ze daar kunnen verwachten. Er passen ongeveer 80 personen in deze ruimte. Dienst duurt ongeveer een kwartier".

Zie ook website: <http://www.chronik-der-mauer.de>

Werkblad: Gedenkstätte Berliner Mauer

Informatie

Op 9 november 1989 viel de Berlijnse Muur. Hiermee kwam na ruim 28 jaar een einde aan de scheiding tussen West- en Oost-Berlijn. DDR burgers konden na al die tijd weer vrij naar het Westen reizen. Waarom werd de Muur eigenlijk gebouwd en wat betekende dit voor de bewoners van Berlijn? Bij de Gedenkstätte Berliner Mauer kom je het te weten.

Foto: de Muur voor de brandenburger Tor. Na de val sluiten mensen uit Oost- en West-Berlijn elkaar weer in de armen. Op de Muur vierden ze samen feest.

Vul in:

Naam

Datum

Opdracht 1: kennisvragen

a. Wanneer werd de Muur gebouwd?

.....

b. Waarom werd de Muur gebouwd?

.....

.....

c. Waarom is de Gedenkstätte hier gemaakt, in de Bernauer Straße?

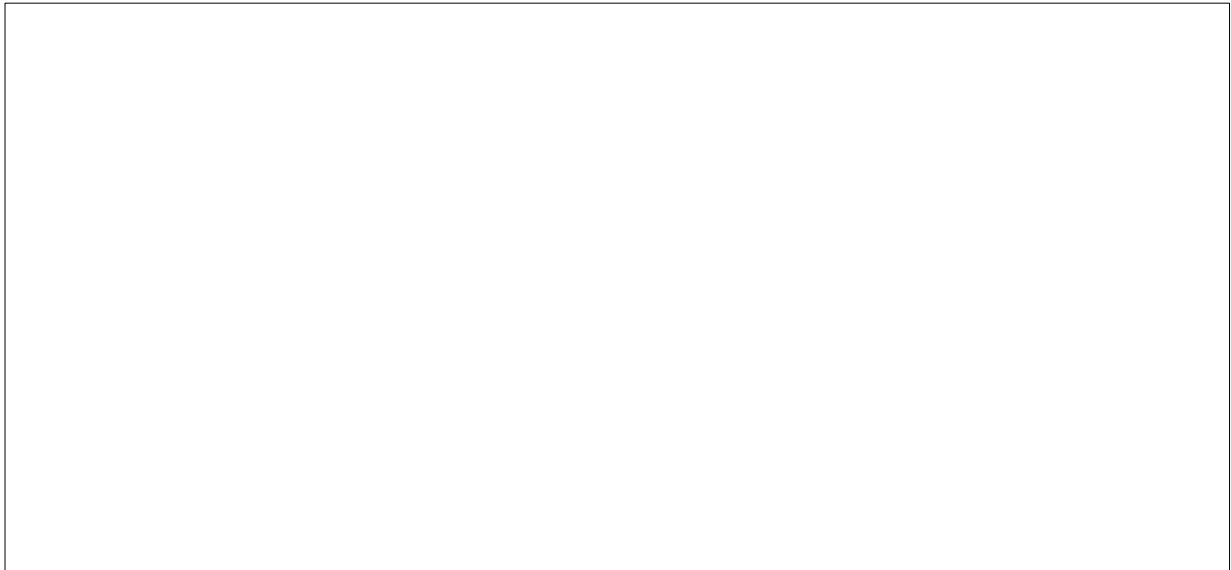
.....

.....

Opdracht 2: wachttorenen

Beklim de wachttoren. Kijk naar de Muur, wat zie je? Teken hieronder (schematisch) na wat je ziet. De volgende punten moeten in ieder geval in jouw tekening voorkomen:

- Grensmuur
- Wachttorenen
- Controlestrook (zand)
- Hinterlandmauer
- Lantaarnpalen
- Alarmdraad

Opdracht 3: Conrad Schumann/ vluchtpogingen uit de DDR

Eén van de eerste DDR-soldaten die deserteerde na de bouw van de Muur was Conrad Schumann. De foto van zijn sprong over het prikkeldraad ging de hele wereld over. Op een huis vlakbij het U-bahn station Bernauer Straße kan je deze foto terug zien.

a. Bedenk waarom mensen wilden vluchten uit de DDR.

b. In de Gedenkstätte Berliner Mauer kan je veel te weten komen over de vluchtpogingen in Berlijn. Schrijf hier drie manieren op hoe mensen gevlucht zijn.

c. Vluchten was risicovol. Kan je in de Gedenkstätte te weten komen hoeveel mensen bij vluchtpogingen in Berlijn omgekomen zijn?

Informatie: Peter Fechter

Op 17 augustus 1962 probeerden de 18 jarige Peter Fechter en zijn collega en vriend Helmut K. naar West-Berlijn te vluchten. Ze hadden hun ouders niets van dit plan verteld. Om 14:15 uur sprongen ze uit een raam in de Zimmerstrasse. Hier was de grens maar 20-30 meter breed, gemakkelijk om over te rennen, dachten ze. Net voordat ze de laatste horde (de Muur) bereikten, werd er geschoten. Helmut rende door, maar Peter bleef als bevroren staan. Nog niet geraakt. In het volgende salvo schoten (in totaal 35) werd Peter in zijn rug en buik geraakt.

Zwaar gewond viel de 18 jarige neer in het niemandsland tussen Oost en West. Niemand durfde naar hem toe te gaan. De Amerikaanse militairen niet, passanten niet, West Berlijnse politieagenten niet, maar ook DDR-soldaten niet. Dit uit angst voor mogelijke escalatie aan de andere kant van de Muur.

Aan de Westkant klommen journalisten op ladders om foto's te maken van de stervende Peter, die om hulp riep. Uiteindelijk werd Peter na een uur door DDR-grenssoldaten weggedragen. De beelden van de stervende Peter gingen de hele wereld over.

Opdracht 4: rollenspel

Kies uit het onderstaande rijtje drie personen. Beantwoord voor deze drie gekozen personen de volgende vragen:

- Wat is er gebeurd?
- Welke gedachten zijn door mijn hoofd geschoten?
- Waarom heb ik me in deze situatie zo gedragen?

Peter Fechter

Helmut K.

DDR- grenssoldaat

Amerikaanse soldaat

Passant

Journalist (Westkant)

Vrienden van Peter

Thema 2

Dynamisch Berlijn

Informatie en werkbladen rondom het thema *Gentrification*

In de wijken Prenzlauer Berg & Kreuzberg

Thema 2: Dynamisch Berlijn Gentrification

*Lage huurprijzen en een woonomgeving die nog 'onontdekt' is door het grote kapitaalkrachtige publiek zijn aantrekkelijk voor vooral artistieke en alternatieve mensen. Doordat nieuwe bewoners in een wijk komen wonen, wordt deze wellicht opgeknapt en volgen voorzieningen als cafés, winkeltjes en restaurants. Zo wordt de wijk ook interessanter voor het bredere publiek. Een dynamisch proces waarbij opwaardering volgt van gebouwde omgeving, sociale structuur en functionaliteit van de wijk. Dit noemen we **gentrification**.*

*Wat is het **gentrification**-proces en hoe kan je het in het straatbeeld terug zien? Dit zullen de leerlingen aan de hand van de veldwerkopdrachten behorende bij dit thema leren.*

Leerling-doelen bij dit thema:

- Leerlingen ontdekken zelf een wijk
- Leerlingen weten wat gentrification is en kunnen het herkennen
- Leerlingen kunnen bedenken wat de gevolgen zijn van gentrification
- Leerlingen vormen een mening over de gevolgen van gentrification

Doordat leerlingen op 'ontdekkingstocht' gaan in een wijk leren ze op een leuke manier wat er op buurtniveau speelt. Zien ze zichzelf hier al wonen? (En waarom wel of niet?) Het laat de leerlingen interessante delen en unieke details van Berlijn zien die bij een normaal stedentripje niet aan bod komen.

Achtergrondinformatie

Een eerste golf nieuwe bewoners zorgt voor opwaardering van de buurt. Vervolgens trekken ook studenten (want klein budget) naar deze wijk. Winkels en cafés volgen. Dit trekt weer investeerders en goed verdienende trendsetters en yuppen/ tweeverdieners aan. Het winkel- en horeca-aanbod verandert naar de wensen van de nieuwe (kapitaalkrachtige) bewonersgroepen. Huizen(blokken) worden gekocht door investeerders. Deze knappen de huizen op om vervolgens hogere huurprijzen te kunnen vragen. Uiteindelijk zullen de oorspronkelijke bewoners uit deze buurt wegtrekken omdat ze de huur,- koopprijzen niet meer kunnen opbrengen, of omdat de sfeer in de buurt zo veranderd is dat ze zich er niet meer thuis voelen.

Tabel gentrification:

Opwaardering		
Gebouwde omgeving	Sociaal	Functioneel
<ul style="list-style-type: none"> - Vernieuwing en sanering gebouwen - Opknappen woonomgeving, infrastructuur en voorzieningen 	<ul style="list-style-type: none"> - Wisseling bewoners - Verandering sociale structuur van de wijk - Toestroom van nieuwkomers, met hogere opleiding en inkomens - Toeristische bestemming 	Komst van: <ul style="list-style-type: none"> - Culturele functies - Hoogwaardige dienstverlening - Hoogwaardige horeca - Hoogwaardige winkels

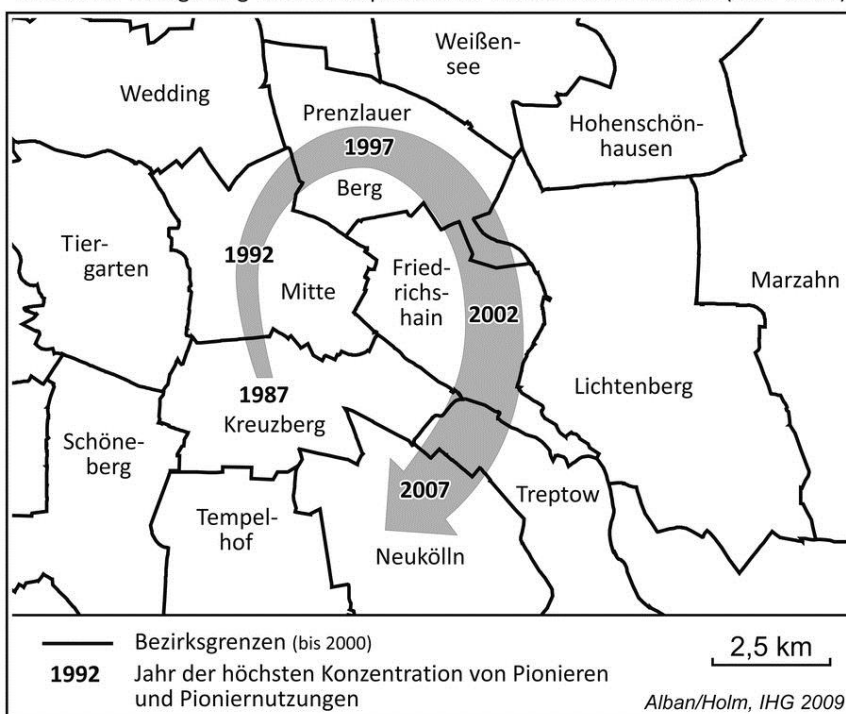

Anti-Berlijn sticker op een lantaarnpaal in Friedrichshain en een paaltje in Kreuzberg. De bewoners verzetten zich tegen alle toeristen die de wijken overspoelen.

Welke wijken in Berlijn?

De gentrificationgolf voltrekt zich in Berlijn in een soort cirkelbeweging. Vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw begon de opwaardering van wijken in Kreuzberg. Na de Wende zette deze beweging zich voort richting Prenzlauer Berg. Inmiddels zijn ook Friedrichshain en Neukölln aan de beurt. Vooral de buurt waar de wijken Kreuzberg en Neukölln bij elkaar komen is op dit moment erg 'in' en 'trendy'. In de volksmond wordt deze buurt nu ook "Kreuzkölln" genoemd.

Räumliche Verlagerung von Pionierphasen der Gentrification in Berlin (1987-2007)

De veldwerkopdracht (uitleg voor docent)

De leerlingen zullen in kleine groepjes (4-6 leerlingen) de wijk Prenzlauer Berg of Kreuzberg ontdekken. Hierbij zal het werkblad hen leiden door de wijk, ze in contact brengen met bewoners en ze laten kijken naar verschillende details.

Duur van de opdracht: ongeveer 2,5 uur

Past het beste bij: aardrijkskunde, economie en Duits

Benodigheden: per groepje een werkblad, pen, fotocamera, kaart van Berlijn (eventueel ook ticket voor het openbaar vervoer; Kleingruppenkarte¹)

Mocht u de opdracht willen becijferen, dan er zijn verschillende opties voor de beoordeling:

1. U laat de groepjes de werkbladen inleveren, en geeft deze een cijfer.
2. U laat leerlingen 's avonds in het hotel/hostel of weer thuis in Nederland een presentatie geven over hun bevindingen aan de andere groepjes (of aan ouders). De uiteindelijke presentatie bepaalt het cijfer.
3. U laat de groepjes bij thuiskomst een verslag maken over hun bevindingen.

Start van de opdracht

U kunt de opdracht uitvoeren in Prenzlauer Berg of in Kreuzberg. Per wijk is er een aparte opdracht ontwikkeld (zie de werkbladen). U kunt natuurlijk ook de groepjes leerlingen verdelen over de twee wijken. Deze wijken verschillen enorm van elkaar. In Prenzlauer Berg ziet u de resultaten van gentrification, terwijl u in Kreuzberg het proces kunt waarnemen (Kreuzberg is inmiddels voor de tweede keer onderhevig aan gentrification, het eerste proces begon in de jaren '70 – '80).

U gaat met de gehele groep naar het startpunt van de opdracht. Hier aangekomen deelt u de werkbladen uit. De groepjes gaan zelf vanaf dit punt op pad.

1. Prenzlauer Berg:

Startpunt:

Kulturbrauerei in Prenzlauer Berg:
Schönhauser Allee 36
10435 Berlin - Prenzlauer Berg
Ingangen: Knaackstraße 97, Sredzkistraße
1 en Schönhauser Allee 36

Eindpunt:

Kulturbrauerei

Op het terrein van de brouwerij is het makkelijk verzamelen. Omdat het er vrij rustig is, kunt u hier de opdracht met de leerlingen nabespreken.

¹ Een kleingruppenkarte is een voordelig groepsticket voor het openbaar vervoer voor 1 dag voor max. 5 personen. Zie ook praktische informatie in deze gids, pagina 63.

2. Kreuzberg:

Startpunt:

U-Bhf Kottbusser Tor:

U1 & U8

Kruising Skalitzer Straße en Kottbusser Straße

Let op: bij het startpunt is nauwelijks een goede gelegenheid de opdracht uit te delen en uit te leggen. Het is hier altijd druk en vrij chaotisch. Als u geluk heeft zijn er zelfs demonstraties of speelt er een band op het station. Zodoende raden wij aan de opdracht van tevoren uit te delen en uit te leggen. Leg ook aan de leerlingen uit waar het eindpunt is!

Eindpunt:

Einde van de doodlopende **Dresdener Straße**

Nabij het U-Bhf Kottbusser Tor (zie kaart werkblad)

Er is een onderdoorgang (zie de pijl) onder de flat!

Tip: In deze zeer rustige straat kunt u makkelijker met de gehele groep verzamelen en nog gezamenlijk ervaringen nabespreken.

Interessant en leuk om hier te vertellen is dat Kreuzberg in de jaren '70 ook al stadsvernieuwing en verandering heeft meegemaakt. Toen zijn er hele nieuwe huizenblokken neergezet (zoals Zentrum Kreuzberg, de flat die je vanaf de Dresdener Straße vanaf de achterkant ziet, zie foto). Straten zoals de Dresdener Straße liepen eerst gewoon door, maar zijn nu door het bouwen van de flat afgesloten. Na protesten tegen deze vorm van nietsontziende stadsvernieuwing werd er bij de planning rekening gehouden met de reeds bestaande stratenpatronen.

Foto: Eindpunt opdracht Kreuzberg

Informatie

*In Berlijn veranderen wijken voortdurend. Studenten, kunstenaars en alternatieve mensen hebben vaak niet veel geld om een woning te huren. Zij zoeken wijken op die goedkoop zijn. Langzamerhand veranderd zo'n 'arme' wijk dan, want er komen meer cafés, restaurants en winkels voor de nieuwe bewoners. Steeds meer mensen willen hier wonen, ook de rijkere. De wijk wordt hip. Investeerders kopen huizenblokken en knappen deze op. Zo kunnen ze meer huur vragen. Uiteindelijk wordt de wijk te duur voor de oorspronkelijke bewoners. Dit proces van opwaardering (sociaal, functioneel en bebouwing) heet **gentrification**. In deze opdracht leer je hier meer over.*

Vul in

Datum:
Groepsleden:

Opdracht 1: Kulturbrauerei

Jullie zijn nu in de *Kulturbrauerei* . Dit complex was een bierbrouwerij. Nu is het een hip geheel van verschillende bedrijfjes.

Vragen:

a. Hoe kan je nu nog aan de gebouwen zien dat het een brouwerij was? Maak hier ook een foto van.

.....

.....

b. Welke bedrijfjes zijn hier nu gevestigd? Schrijf de namen en activiteiten van drie bedrijfjes op.

1.
2.
3.

Opdracht 2: Zoektocht door de wijk

Toen Berlijn gedeeld was door de Muur, lag deze wijk in de DDR. De huizenblokken werden verwaarloosd en de wijk was in de jaren '70 en '80 erg vervallen. Na de val van de muur werd deze wijk ineens toegankelijk voor West- Berlijners en werd zij langzamerhand opgeknapt. Nu kan je aan sommige huizen nog steeds zien hoe de wijk er vroeger uit zag.

- *Verlaat de Kulturbrauerei en loop via de Kollwitzplatz, richting de Teutoburger Platz (steek over bij Senefelder Platz). Zie kaart!*

Fotografeer onderweg:

- **Drie huizen die duidelijk zijn gesaneerd* of op dit moment worden verbouwd.**
- **Drie huizen die nog niet zijn gesaneerd*.**

* Sanering is een vorm van vernieuwing waarbij huizen worden opgeknapt of huizen en/of andersoortige gebouwen worden gesloopt om plaats te maken voor nieuwe huizenbouw

Vraag:

Zie je jezelf al wonen in deze wijk, en in wat voor soort huis? Waarom wel/ niet?

Opdracht 3: Duidelijk verschil

Verlaat de Teutoburger Platz en loop naar de kruising Choriner Straße/ Zedenicker Straße.

- Op deze straathoek staat nog één groot vervallen pand.
- Loop hier het hof in (onder de poort door aan de rechterkant van het vervallen huis). En kijk eens in het rond.
- Dit hof is van de bewoners, dus wees stil en gedraag je beleefd!

Vragen:

a. Wat valt je op als je op het hof staat?

b. Wat voor mensen wonen hier? Arm/ Rijk, Oud / Jong? En waarom denk je dat?

c. Zouden hier nog bewoners wonen die hier voor de val van de muur (1989) al woonden? Waarom wel/ niet?

Opdracht 4: Straatbeeld

Loop via de Kastanienallee en de Oderberger Straße terug naar de Kulturbrauerei.
(stop even bij Kastanienallee nummer 86, voor de bonusopdracht)

Let onderweg op de volgende aspecten in het straatbeeld:

- Mensen (jong/ oud, toeristen/ bewoners)
- Kledingstijl
- Winkels (soort, groot/ klein)
- Cafés en restaurants

Beschrijf hoe de buurt er nu uit ziet. Laat in de beschrijving de bovenstaande aspecten terugkomen.

Bonusopdracht

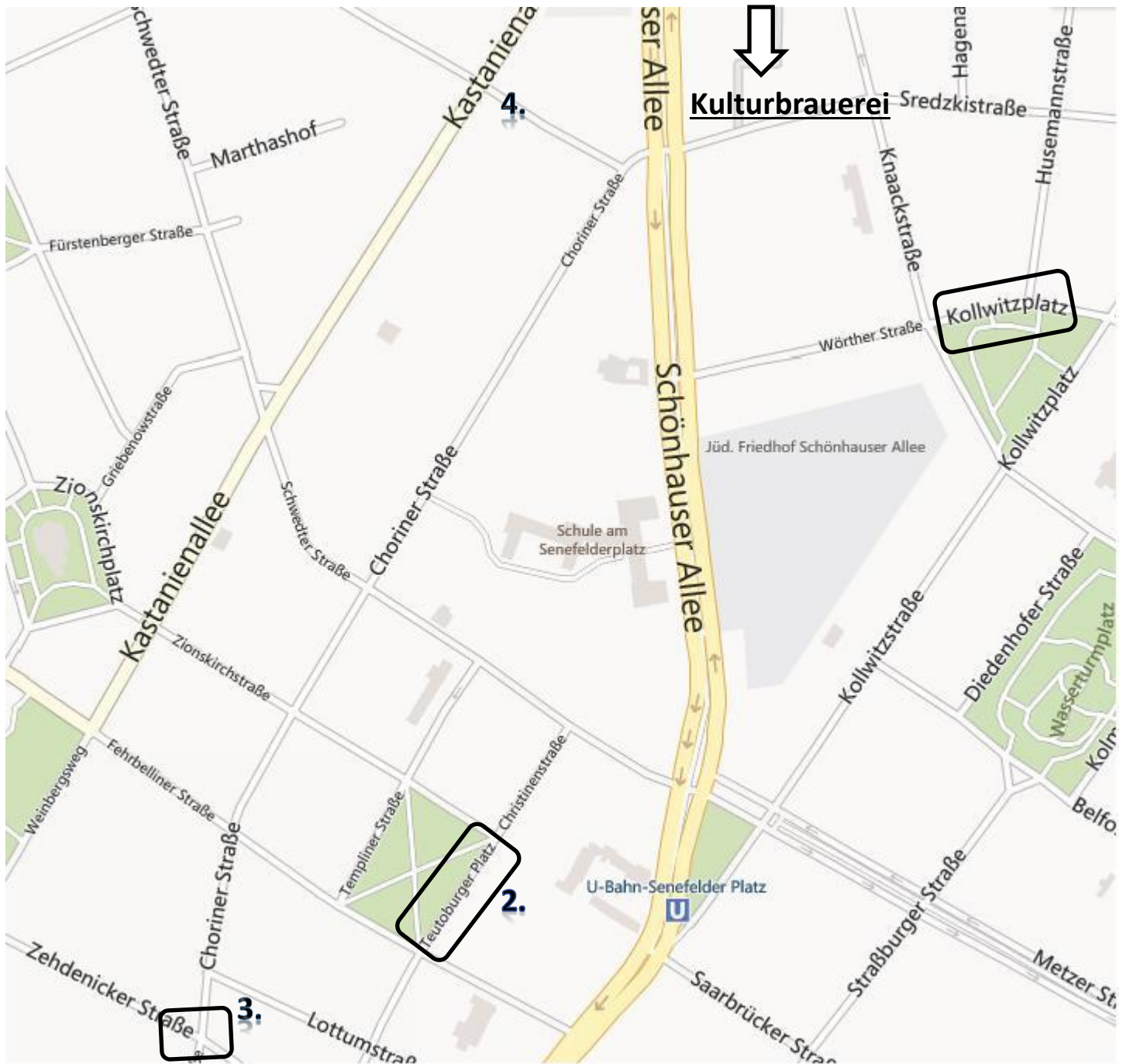
Op de Kastanienallee nummer 86 zien jullie een huis met de kritische teksten:

“Kapitalismus zerstört, normiert, tötet”

a. Wat zou dit betekenen?

b. Waarom zouden de bewoners boos zijn?

Kaart: Kulturbrauerei en locaties van de opdrachten

Informatie

*In Berlijn veranderen wijken voortdurend. Studenten, kunstenaars en alternatieve mensen hebben vaak niet veel geld om een woning te huren. Zij zoeken wijken op die goedkoop zijn. Langzamerhand veranderd zo'n 'arme' wijk dan, want er komen meer cafés, restaurants en winkels voor de nieuwe bewoners. Steeds meer mensen willen hier wonen, ook de rijkere. De wijk wordt hip. Investeerders kopen huizenblokken en knappen deze op. Zo kunnen ze meer huur vragen. Uiteindelijk wordt de wijk te duur voor de oorspronkelijke bewoners. Dit proces van opwaardering (sociaal, functioneel en bebouwing) heet **gentrification**. In deze opdracht leer je hier meer over.*

Vul in:

Datum: Groepsleden:

Opdracht 1: Kreuzberg

Jullie zijn in de wijk Kreuzberg. Deze wijk wordt steeds hipper en er verhuizen steeds rijkere mensen (van buitenaf) naar deze wijk. Dat is hier bij het U- Bahn station nog niet zo goed te zien.

Vragen:

a. Beschrijf wat je ziet. Wat valt je hier op? (Schoon/ Vies, Rustig/ Druk, type mensen, soort bebouwing).

.....

.....

.....

b. Bekijk het gebouw 'Zentrum Kreuzberg' (de grote gele flat).
Wat voor mensen wonen hier? Arm/ Rijk, Oud/ Jong? En waarom denk je dat?

.....

.....

.....

.....

Tip: Misschien heb je geluk en zie je protesten tegen de stijgende huren. Deze worden namelijk vaak rondom de Kottbusser Tor gehouden.

Opdracht 2: Graefekiez

De wijk Kreuzberg is steeds hipper aan het worden. Langzamerhand worden meer en meer cafés, restaurants en voorzieningen gebouwd. Hele huizenblokken worden gekocht en opgeknapt door investeerders. Dit is goed te zien in de Graefekiez .

- *Loop van de Kottbusser Tor over de Admiral Straße, de Admiralsbrücke naar de Graefestraße. Stop op de kruising met de Dieffenbachstraße. (zie kaart)*

Fotografeer onderweg:

- **Drie huizen die duidelijk zijn gesaneerd* of op dit moment worden verbouwd.**
- **Drie huizen die nog niet zijn gesaneerd*.**

* Sanering is een vorm van vernieuwing waarbij huizen worden opgeknapt of huizen en/of andersoortige gebouwen worden gesloopt om plaats te maken voor nieuwe huizenbouw

Let onderweg op de volgende aspecten in het straatbeeld:

- Mensen (jong/ oud, toeristen/ bewoners, kledingstijl)
- Winkels (soort, groot/ klein)
- Cafés en restaurants

Vragen:

a. Beschrijf hoe de buurt er uit ziet. Laat in de beschrijving de bovenstaande aspecten terugkomen.

b. Het is in deze buurt nu zelfs verboden een nieuw café of restaurant te openen. Waarom?

Opdracht 3: Verandering

Verlaat de kruising en loop via de Dieffenbachstraße , Schönleinstraße en de Kottbusser Damm naar de Maybachufer.

- Tip: Als jullie geluk hebben is het dinsdag of vrijdag. Dan is er op de Maybachufer een grote markt. (Als jullie tijd hebben, kunnen jullie natuurlijk de markt bekijken)!

Vragen:

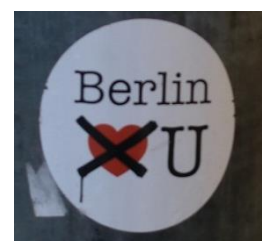
a. Wat voor soort mensen zie je in het straatbeeld? Let op leeftijd, etniciteit, bewoners of toerist.

b. Hoe kan je hieraan zien dat de wijk veranderd en populair is?

c. Vergelijk de bebouwing aan de Maybachufer met de huizen op de Paul-Lincke-Ufer (overkant van het water). Tip: vanaf de brug heb je een beter overzicht.

Bonusopdracht

Loop naar het eindpunt (zie kaart) . Let onderweg goed op protestacties (bijvoorbeeld tegen huurstijging, of toeristen). Bijvoorbeeld deze sticker:

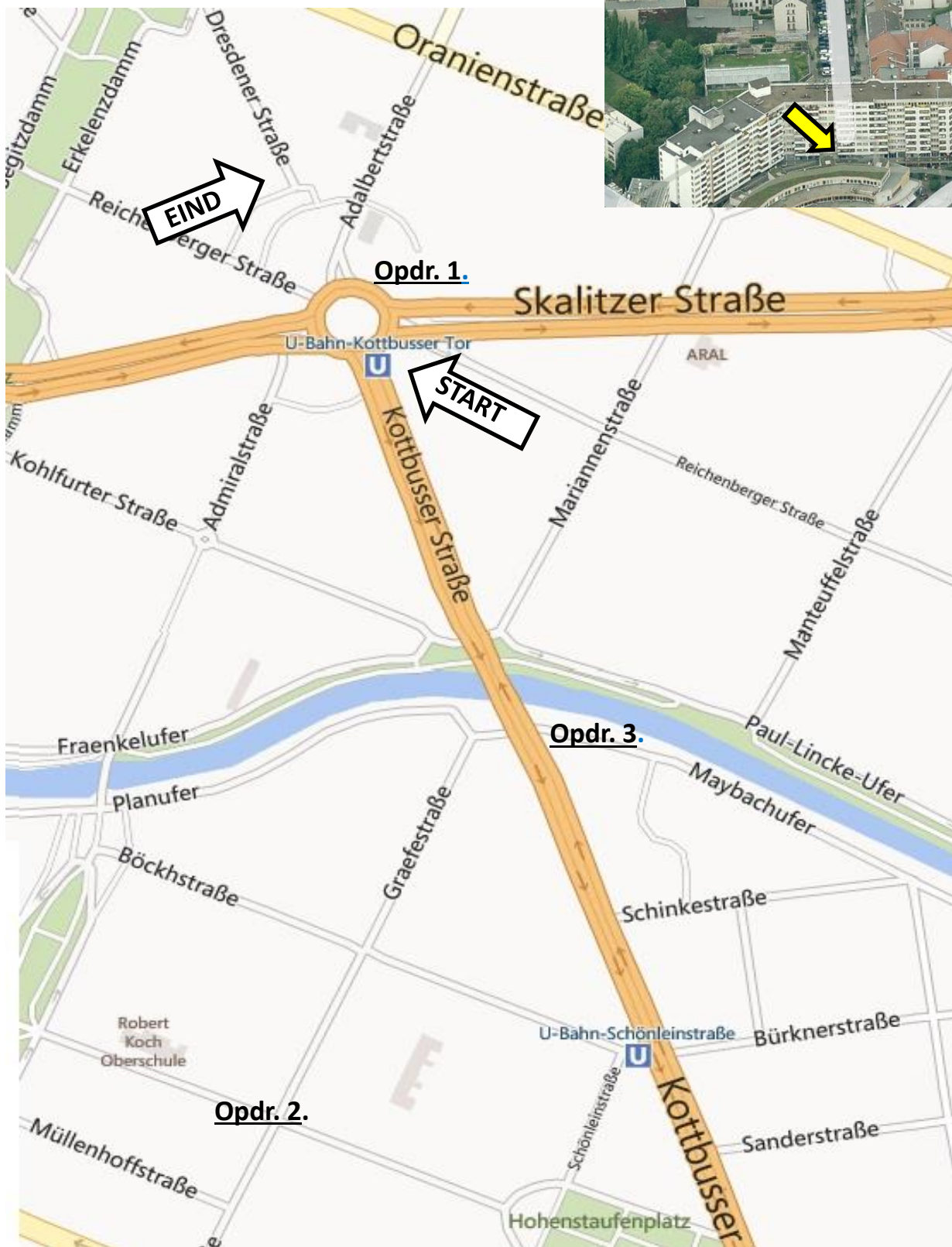

a. Wat kom je tegen en wat zou dit betekenen?

b. Waarom zouden de bewoners boos zijn?

Kaart: Kottbusser Tor en de locaties van de opdrachten

Eindpunt: Dresdener Straße Loop onder het poortje van de flat Zentrum Kreuzberg door! (zie foto)

Thema 3 Street Art

Informatie en werkblad rondom het thema Street Art

Thema 3: Street Art

Kunst is overal, ook op straat. Er zijn kunstenaars die hun werk liever niet in een museum exposeren, maar beschikbaar maken voor iedereen. Hoe bereikt jouw werk het meeste publiek? Op straat natuurlijk! En de stad Berlijn leent zich goed als blanco doek.

Leerling-doelen bij dit thema:

- Leerlingen leren over de verschillende vormen van Street Art
- Leerlingen gaan zelf op zoek naar Street Art
- Leerlingen ontdekken zelf een deel van Berlijn
- Leerlingen uiten hun eigen mening en werken samen

Achtergrondinformatie

Berlijn is altijd al nauw verbonden geweest met graffiti. Bijna de gehele westelijke kant van de Muur was kleurrijk bespoten. Omdat iedereen die in het bezit was van een spuitbus zijn gang kon gaan, was de Muur aan de westkant binnen no-time het grootste openbare kunstwerk ter wereld. Pas na de val van de Muur in 1989 kon de oostkant beschilderd worden. De bekendste stukken graffiti zijn bij de *East Side Gallery* te zien.

De scheidingslijn tussen graffiti als vandalisme en graffiti als kunstvorm (Street Art) is dun. Over het algemeen kan gezegd worden dat traditionele graffiti geassocieerd wordt met vandalisme door het spuiten van namen en teksten om een territorium af te bakenen. Street Art daarentegen wordt vaak ook illegaal aangebracht, maar wordt gezien als hedendaagse kunst in de openbare ruimte. Naast schilderijen kan het ook de vorm hebben van een poster, sticker, stencil, tape, tekst, sjabloon, beeld of installatie. Zelfs het 'wild breien' (truitjes breien rondom bomen, lantaarnpalen, leuning) is een vorm van Street Art.

Voorbeelden

Kunstwerken van **Blu**

De grote lege vlakken aan de zijkanten van woonblokken (Brandmauer) worden vaak gebruikt voor enorme afbeeldingen. De kunstwerken op de vorige bladzijde zijn van de kunstenaar **Blu** gemaakt in 2008. Zoals veel Street Art draagt ook dit kunstwerk een boodschap uit. Links: de man is gevangen door twee gouden horloges, gevangen door het kapitalisme. Rechts: twee mensen ontmaskeren elkaar, ze maken met hun handen een W en een E (West side/ East side).

De veldwerkopdracht (uitleg voor docent)

De leerlingen ontdekken in kleine groepjes (4-6 leerlingen) verschillende vormen van Street Art in Berlijn. Het werkblad geeft de benodigde informatie over de verschillende vormen van Street Art die ze onderweg tegenkomen. Uiteindelijk kiest de groep gezamenlijk een kunstwerk wat hen het meest aanspreekt.

Duur van de opdracht: 3 à 4 uur

Past het beste bij: CKV, beeldende vorming

Benodigdheden: werkblad (1 per groep), fotocamera, kaart van Berlijn

Mocht u de opdracht willen becijferen, dan er zijn verschillende opties voor de beoordeling:

1. U laat de groepjes 's avonds of terug in Nederland aan elkaar presenteren welk kunstwerk ze gekozen hebben. Vragen als: Waar is het? Wat zie je? Wat is de boodschap? Waar is het van gemaakt? Waarom dit werk gekozen? Wat vinden jullie mooi/ niet mooi? Van welke kunstenaar zou het kunnen zijn? dienen in deze presentatie aan bod te komen.
2. Thuis een collage maken van alle Street Art die ze tijdens de opdracht hebben gefotografeerd.
3. Een betoog houden of artikel schrijven over of ze vinden dat Street Art kunst is of vandalisme.
4. Laat de Street Art een inspiratiebron zijn en geef de leerlingen de opdracht zelf iets te ontwerpen. Hierbij dienen ze na te denken over inhoud van de boodschap die ze over willen brengen en de materialen die daarvoor geschikt zijn.

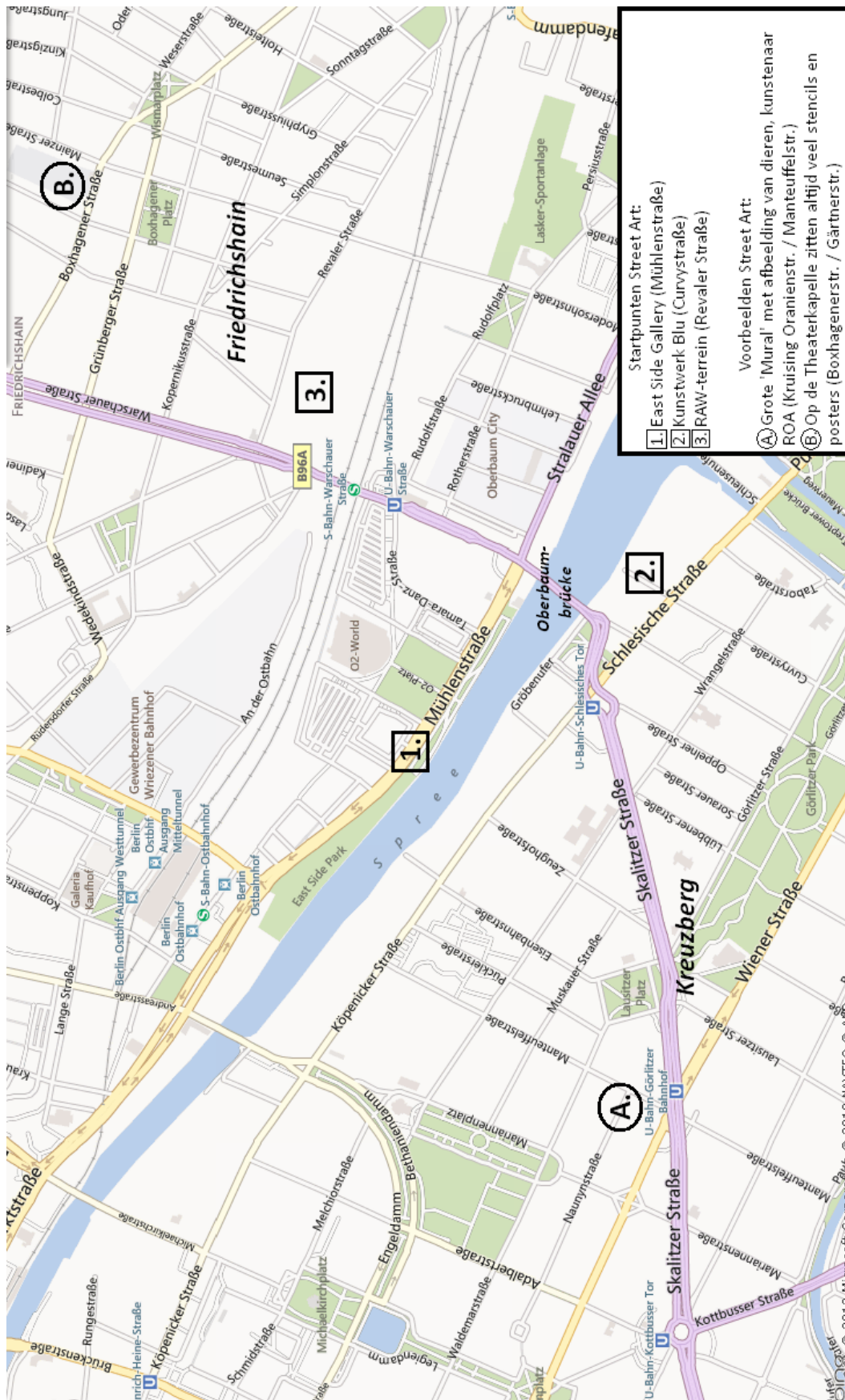
Start van de opdracht

De opdracht kan in heel Berlijn worden uitgevoerd, maar in de wijken *Prenzlauer Berg*, *Kreuzberg* en *Friedrichshain* is Street Art zeer zichtbaar in het straatbeeld. Hieronder volgen verschillende suggesties voor een startpunt (nummers corresponderen met de kaart):

1. Start bij de **East Side Gallery**. Hier kunt u eerst achtergronduitleg geven bij de *East Side Gallery* waarna de leerlingen zelfstandig Kreuzberg (steek de Oberbaumbrücke over) of Friedrichshain (steek de spoorbrug bij S+U Warschauer Straße over) in kunnen gaan. Dit punt ligt mooi tussen de twee wijken in.
Let op: de *East Side Gallery* zelf is 1,3 km lang. Als u start aan de kant van de Oberbaumbrücke, loop dan niet de hele muur langs, dit is erg ver, en de leerlingen moeten het stuk weer terug om vervolgens ook nog de wijken in te gaan. U kunt er ook voor kiezen om te starten bij Ostbahnhof. Of (als u over een bus beschikt) u af te laten zetten bij de O₂ World Arena.

2. Start met de hele groep bij het grootse en bekende werk van **Blu** (zie ook het voorbeeld). Vanaf hier kunnen de groepjes zelfstandig de wijk Kreuzberg in (eindpunt kan eventueel de *East Side Gallery* zijn, dit is goed te bewandelen).

3. Start met de hele groep op het **RAW terrein**, ten noorden van S+U Bahnhof Warschauer Straße. Van 1867 tot 1991 was hier het Reichsbahn-Ausbesserungswerk gevestigd; een onderhoudswerkplaats van de spoorwegen. Na de val van de Muur werden de activiteiten stopgezet. Het terrein werd gekraakt en omgebouwd tot een woon-/werkgemeenschap. Nu vind je er ateliers, een skatehal, een klimhal en verschillende clubs. Een deel van de gebouwen staat onder monumentenzorg. Op elke muur hier is Street Art zichtbaar. Een spannende plek voor leerlingen. Ingang is aan de Revaler Straße.

De startpunten zijn suggesties. U kunt deze opdracht overal in Berlijn uitvoeren. Als je goed kijkt is Street Art overal. Spreek goed met de leerlingen af **waar** en **hoe laat** ze weer terug moeten zijn.

Werkblad: Street Art

In Berlijn zijn heel veel Street Artists. Niet alleen met verf maken zij kunst, ook met bijvoorbeeld papier en tape. In deze opdracht gaan jullie zelf op zoek naar Street Art. Omdat Street Art buiten te zien is, is het maar tijdelijk te zien. Jullie moeten dus goed kijken, zoeken, kijken en nog eens kijken om het te vinden.

Datum:

Groepsleden:

Startpunt wandeling:

Eindpunt:

Wijk:

Maak **foto's** van de Street Art die jullie onderweg zien. Let op opdracht 3, deze kan je wellicht al eerder beantwoorden!

Let op de **route** die je loopt en op de **tijd** wanneer je weer terug moet zijn.

Opdracht 1

Hieronder zie je een lijstje met verschillende vormen van straatkunst. Probeer tijdens jullie wandeling van elke soort een foto te maken (kruis op het lijstje aan als het gelukt is).

Soort Street Art	Voorbeeld foto	Foto gemaakt?
<p>MURAL Dit is een hele grote schildering op de zijkanten van woonblokken (de brandmuren). Omdat er in Berlijn veel lege plekken zijn, zijn er veel van deze brandmuren beschikbaar voor gigantische schilderingen</p>		
<p>STENCIL Dit is een handgesneden sjabloon, waardoor een kunstenaar heel snel een afbeelding op de muur kan spuiten. Ook kan hij deze gemakkelijk herhalen, dit is dus erg praktisch.</p>		
<p>POSTER Een rechthoekig stuk papier, wat met lijm op muren geplakt wordt. De kunstenaar maakt dit thuis, zodat hij het alleen nog maar hoeft op te plakken.</p>		

Soort Street Art	Voorbeeld	Foto gemaakt?
<p>STICKER Deze straatkunst bestaat uit enkel een sticker. De stickers zijn vaak klein en zijn meestal op lantaarnpalen en verkeersborden geplakt. Maar kijk ook goed op deuren en regenpijpen.</p>		
<p>WHEAT PASTE Net als een poster wordt dit stuk papier ook op de muur geplakt met lijm, maar de vorm is niet rechthoekig. Het kan elke vorm hebben, maar meestal is de afbeelding 'uitgeknipt'.</p>		
<p>TAPE * Met gekleurd tape (of gewoon bruin tape of Duct Tape) kan je hele strakke vormen maken.</p>		*
<p>ETSEN * Door van een stuk muur een laag weg te hakken, kan je ook een afbeelding maken. Vaak zie je dan bakstenen zitten waar de dikke stuc laag afgehakt is.</p>		*

* Niet gespot? Deze soort zie je niet zo vaak. Niet raar dus als je deze soort niet gezien hebt!

Opdracht 2

Overleg in jullie groep. Probeer tot een gemeenschappelijk antwoord te komen.

- a. Welke vorm van Street Art vinden jullie het mooist? Leg uit waarom.

.....

.....

- b. En welke vorm vinden jullie het minst mooi? Leg weer uit waarom.

.....

.....

- c. Zie je in de Street Art een boodschap? Wat proberen kunstenaars met hun werk te zeggen?

.....

.....

.....

.....

- d. Street Art is illegaal. Is volgens jullie Street Art kunst of vandalisme? En waarom?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Opdracht 3: mooiste Street Art

Welke Street Art vinden jullie **als groep** het mooist? Ga hiernaar terug. Maak mooie foto's en beantwoord de volgende vragen over dit kunstwerk:

a. Waar is het?

.....

b. Wat zie je?

.....

.....

c. Wat is de boodschap?

.....

.....

d. Waar is het van gemaakt? (zie opdracht 1)

.....

e. Waarom hebben jullie dit werk gekozen?

.....

.....

f. Wat vinden jullie mooi/ niet mooi?

.....

.....

g. Interview met een buurtbewoner. (Interview met iemand op straat)

- Wat vindt hij/ zij van de Street Art?
- Weet hij/ zij hoe lang het hier al zit?
- Vindt hij/ zij dat de buurt mooier wordt van Street Art? En waarom?

Antwoorden interview:

.....

.....

.....

.....

.....

Bonusopdracht

Als je rondloopt kan het zomaar zijn dat je sommige Street Art vaker tegenkomt, of dat je iets herkent dat in dezelfde stijl gemaakt is. Dit komt omdat de kunstenaars vaak hun boodschap zo vaak mogelijk willen uitdragen. Soms zetten kunstenaars ook hun artiestennaam erbij.

Zijn er kunstwerken die jullie vaker tegenkomen? Zo ja, probeer uit te zoeken wie het gemaakt heeft. Vaak staat er ook een naam bij. (Tip: bekijk de onderstaande voorbeelden).

.....

.....

.....

Alias → Vaak gebruikt hij wheat paste. Zijn afbeeldingen zijn vaak mensen of kinderen die je niet aankijken. Je herkent zijn werk door zijn handtekening "alias"

El Bocho → Hij schildert veel meisjes met gekleurde haren, maar hij maakt ook 'Little Lucy' een klein meisje dat een hekel aan katten heeft. Je komt haar door heel Berlijn tegen.

Overige opdrachten

Op de volgende pagina's vindt u twee opdrachten:
Ontwikkeld en getest door uw collega's

1. Zurückbleiben bitte! – Openbaar Vervoer opdracht

Duur: 3 à 4 uur

Start: Bahnhof Friedrichstraße

2. Fotospeurtocht

Duur: 3 uur

Start: U- Bahn Station Oranienburger Straße

3. Must See

Duur: 3 uur

Start: U- Bahn Station Alexanderplatz

Zurückbleiben bitte!

Openbaar Vervoer opdracht

Idee van docent Frank Schmermbeck – Teylingen College

In Berlijn zijn er grote verschillen te ontdekken tussen wijken en de bewoners van die wijken. Hun eigen buurt (hun Kiez) is zeer belangrijk. Dit is ook terug te zien in de verschillende types die elke dag met 'hun eigen lijn' van en naar hun werk reizen. In deze OV opdracht krijgen leerlingen die verschillen goed te zien.

Ervaring van docent Frank Schmermbeck

“De Leerlingen vonden de opdracht om verschillende redenen Leuk om te doen:

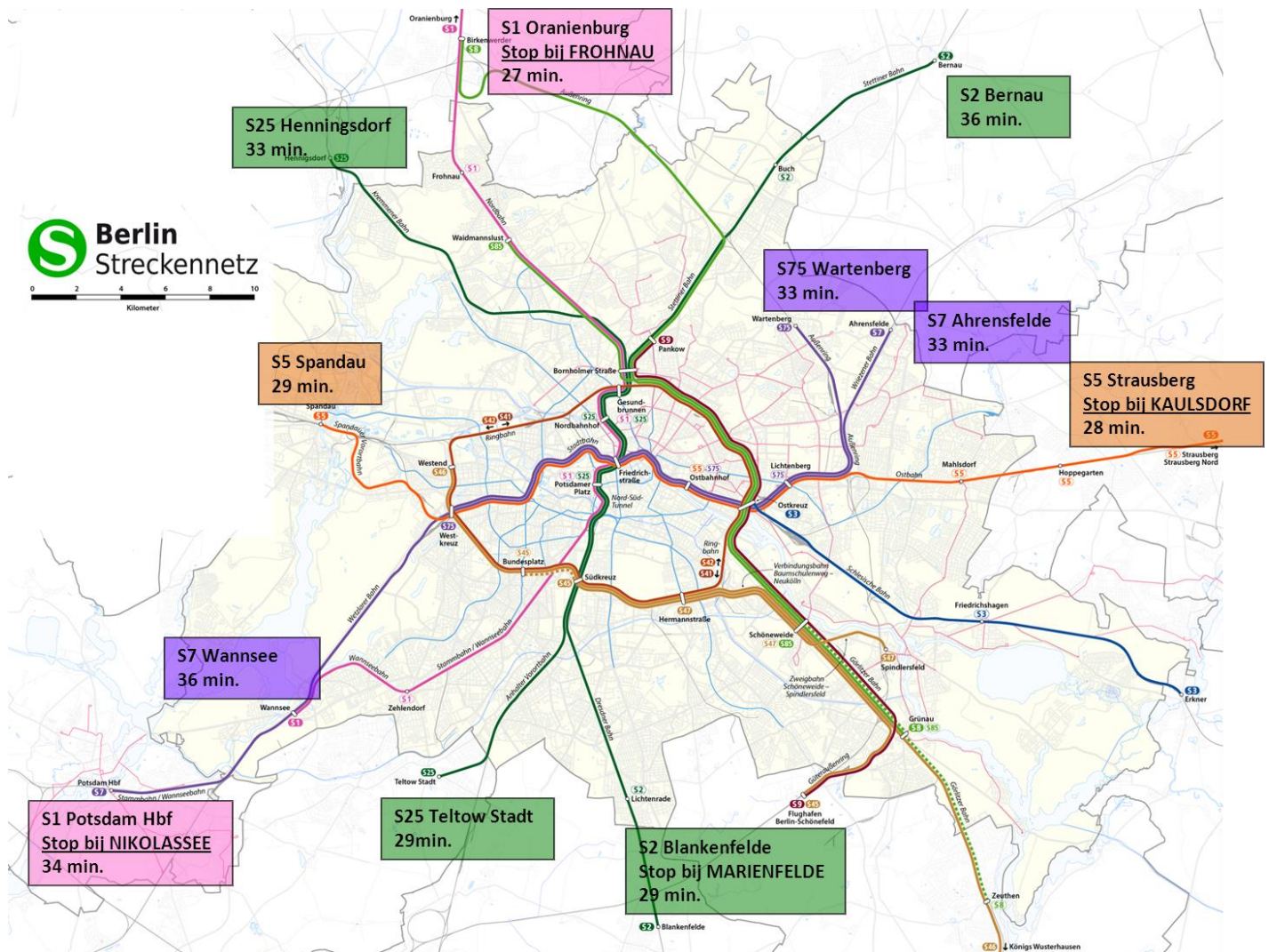
- *Ze krijgen eigen verantwoordelijkheid want er gaat geen docent mee.*
- *Ze mogen de opdracht zelfstandig invullen. Zij bepalen tenslotte wat typerend is voor de omgeving, wat er op de foto komt etc.*
- *Ze vinden het spannend om alleen in deze grote stad op pad te zijn (terwijl het wel veilig is want ze blijven in de buurt van de S-Bahn-lijnen, ze kunnen dus niet verdwalen).*
- *Ze zien dingen en maken dingen mee die de rest van de groep niet beleeft. Ze hebben iets te vertellen (ook tijdens de presentaties).*
- *Ze zien kanten van de stad die je normaliter en in het centrum niet tegenkomt.*
- *En tenslotte, niet onbelangrijk: het is niet al te vermoeiend (in vergelijking met het door de stad lopen).*

Een andere Leuke ervaring hebben wij met de presentaties na thuiskomst. Wij hebben een soort reünie gehouden (met hapjes en drankjes). Later op de avond waren ook de ouders voor de presentaties uitgenodigd. De ouders (die de reis hebben bekostigd) zagen wat hun kroost tijdens deze opdracht heeft gezien en gedaan. Dit vonden de ouders erg Leuk en het was tegelijkertijd ook een soort promotie voor Berlijn.”

De veldwerkopdracht (uitleg voor docent)

Verzamel met de hele groep op *Station Friedrichstraße*. Vanuit hier stuurt u groepjes leerlingen elk een specifieke S-Bahn lijn in en een andere richting op. De leerlingen reizen naar het eindpunt van de lijn. Daar aangekomen voeren ze de een opdracht uit (zie werkblad). Nadat ze dat gedaan hebben reizen ze drie haltes terug en voeren weer de opdracht uit. Dit doen ze totdat iedereen weer terug is op Station Friedrichstraße.

LET OP: Sommige eindstations zijn te ver weg. Op de onderstaande kaart ziet u de eindstations plus indien nodig de suggestie van een station wat op een half uur reistijd ligt.

Duitsland Instituut Amsterdam

Duur van de opdracht:

3 à 4 uur

Vorbereiden:

- Maak groepjes van maximaal 5 leerlingen.
- Kopieer de werkbladen.
- Deel aan elk groepje een 'Gruppenkarte' uit voor het OV (zie ook **praktische info** in deze gids). **LET OP: koop ZONE ABC!** Geef elk groepje een Liniennetz S + U Bahn.
- Zorg dat er in elk groepje een leerling is met een camera.

Beoordelen:

Deze opdracht leent zich goed om bij thuiskomst in Nederland te presenteren. Elk groepje typeert namelijk de stations van de S- Bahn lijn die zij gezien hebben. Deze verschillen enorm van elkaar. Het is erg leuk dat groepjes van elkaar te weten komen wat zij hebben gezien en hoe zij dit hebben ervaren. Tip: nodig ook de ouders uit deze presentaties bij te wonen.

Werkbladen

Op de volgende pagina's vindt u de werkbladen behorende bij deze opdracht. Het in te vullen schema is zes keer bijgevoegd. Het kan zijn dat een groepje leerlingen echter maar vijf stops heeft op de weg terug, dan blijft het laatste werkblad blanco.

Let op 1: Sommige S-Bahnen rijden om de 20 minuten.

Let op: Goed van tevoren uitzoeken of elke lijn wel rijdt! Door vele bouwwerkzaamheden in Berlijn kan het zijn dat er bijvoorbeeld bussen worden ingezet → *Schienerersatzverkehr (SEV)*. Actuele info: www.bvg.de

Lijn	Naar	Info
S1	Oranienburg	Reistijd is 43 minuten naar het eindstation Oranienburg. Laat de leerlingen eerder uitstappen bij station FROHNAU . Duur 27min.
S1	Potsdam Hbf	Reistijd is 51 minuten naar het eindstation Potsdam. Eerder uitstappen. Kies NIKOLASSEE als eindhalte, duur 34min.
S2	Bernau	36 minuten tot eindstation.
S2	Blankenfelde	Reistijd is 45min. tot het eindstation. Laat leerlingen eerder uitstappen en reizen tot MARIENFELDE , duur 29min.
S25	Henningsdorf	33 minuten tot eindstation.
S25	Teltow Stadt	29 minuten tot eindstation.
S5	Spandau	29 minuten tot eindstation.
S5	Strausberg Nord	Reistijd is 55 minuten naar het eindstation Strausberg Nord. Eerder uitstappen. Kies KAULSDORF als eindhalte, duur 28min.
S7	Wannsee	36 minuten tot eindstation.
S7	Ahrensfelde	33 minuten tot eindstation.
S75	Wartenberg	33 minuten tot eindstation.

Werkblad: OV opdracht

Datum:	
Groepsleden:	
Start station:	S- Bahn lijn:

Neem mee:

- Openbaar vervoer ticket
(Kleingruppenkarte) AFSTEMPELEN!
- Plattegrond van het S + U Bahn netwerk
- Camera

Let op de afgesproken tijd wanneer je weer terug moet zijn! Zet een cirkel om het startstation op de kaart. Zo kunnen jullie het straks altijd terug vinden.

Opdracht 1

- Ga naar het laatste station van jullie S- Bahn lijn (of, indien je docent dat heeft doorgegeven, een station dat op een half uur reistijd ligt).

Opdracht 2

Stap uit bij jullie eindstation (stop 1). Blijf in een cirkel van max. 100 meter rondom het station.

- Vul het werkblad op de volgende pagina in.

Opdracht 3

- Stap weer in de S- Bahn.
- Ga DRIE haltes terug. Vul hier het volgende werkblad in.
- Herhaal dit totdat je weer terug bent bij het station waar je begonnen bent.

Vul tijdens de rit de het onderstaande schema in:

Stop	Naam halte
1	
2	
3	
4	
5	
6	

LET OP: Schrijf goed op waar je bent geweest. Maak duidelijke foto's. Deze kan je later in de presentatie gebruiken.

Stop 1

a. Naam van het station:

b. Maak 3 foto's waarop het volgende te zien is:

1. Jullie groepje en het bord met de naam van dit station (let op, iedereen moet duidelijk op de foto staan. En ook de naam van het station moet goed leesbaar zijn).
2. De omgeving; een duidelijke foto die de omgeving van dit station typeert.
3. Een herkenningspunt; wat valt jullie hier op?

c. Wat zie je?

Bebouwing (functie van de wijk)	
Mensen	
Groen op straat	
Schoon/ vies	
Bedrijvigheid/ economie	

d. Hoe zou je de omgeving van dit station aan je klasgenoten beschrijven? Schrijf volledig, deze informatie heb je later nodig bij je presentatie.

e. Wie woont hier? Interview een passant.

Hulpzinnen

- Guten Morgen, Guten Tag, darf ich Sie etwas fragen/dürfen wir Sie etwas fragen?
- Wir sind Schüler aus den Niederlanden.
- Wir müssen für unsere Schule eine Aufgabe machen.
- Wir untersuchen das Bahnhofsviertel.
- Was für Leute wohnen in diesem Viertel?
- Können Sie uns sagen, was für Leute in diesem Viertel wohnen?

Stop 2 (drie haltes terug)

a. Naam van het station:

b. Maak 3 foto's waarop het volgende te zien is:

4. Jullie groepje en het bord met de naam van dit station (let op, iedereen moet duidelijk op de foto staan. En ook de naam van het station moet goed leesbaar zijn).
5. De omgeving; een duidelijke foto die de omgeving van dit station typeert.
6. Een herkenningspunt; wat valt jullie hier op?

c. Wat zie je?

Bebouwing (functie van de wijk)	
Mensen	
Groen op straat	
Schoon/ vies	
Bedrijvigheid/ economie	

d. Hoe zou je de omgeving van dit station aan je klasgenoten beschrijven? Schrijf volledig, deze informatie heb je later nodig bij je presentatie.

e. Wie woont hier? Interview een passant.

Hulpzinnen

- Guten Morgen, Guten Tag, darf ich Sie etwas fragen/dürfen wir Sie etwas fragen?
- Wir sind Schüler aus den Niederlanden.
- Wir müssen für unsere Schule eine Aufgabe machen.
- Wir untersuchen das Bahnhofsviertel.
- Was für Leute wohnen in diesem Viertel?
- Können Sie uns sagen, was für Leute in diesem Viertel wohnen?

Stop 3 (6 haltes terug)

a. Naam van het station:

b. Maak 3 foto's waarop het volgende te zien is:

7. Jullie groepje en het bord met de naam van dit station (let op, iedereen moet duidelijk op de foto staan. En ook de naam van het station moet goed leesbaar zijn).
8. De omgeving; een duidelijke foto die de omgeving van dit station typeert.
9. Een herkenningspunt; wat valt jullie hier op?

c. Wat zie je?

Bebouwing (functie van de wijk)	
Mensen	
Groen op straat	
Schoon/ vies	
Bedrijvigheid/ economie	

d. Hoe zou je de omgeving van dit station aan je klasgenoten beschrijven? Schrijf volledig, deze informatie heb je later nodig bij je presentatie.

e. Wie woont hier? Interview een passant.

Hulpzinnen

- Guten Morgen, Guten Tag, darf ich Sie etwas fragen/dürfen wir Sie etwas fragen?
- Wir sind Schüler aus den Niederlanden.
- Wir müssen für unsere Schule eine Aufgabe machen.
- Wir untersuchen das Bahnhofsviertel.
- Was für Leute wohnen in diesem Viertel?
- Können Sie uns sagen, was für Leute in diesem Viertel wohnen?

Stop 4 (9 haltes terug)

a. Naam van het station:

b. Maak 3 foto's waarop het volgende te zien is:

10. Jullie groepje en het bord met de naam van dit station (let op, iedereen moet duidelijk op de foto staan. En ook de naam van het station moet goed leesbaar zijn).
11. De omgeving; een duidelijke foto die de omgeving van dit station typeert.
12. Een herkenningspunt; wat valt jullie hier op?

c. Wat zie je?

Bebouwing (functie van de wijk)	
Mensen	
Groen op straat	
Schoon/ vies	
Bedrijvigheid/ economie	

d. Hoe zou je de omgeving van dit station aan je klasgenoten beschrijven? Schrijf volledig, deze informatie heb je later nodig bij je presentatie.

e. Wie woont hier? Interview een passant.

Hulpzinnen

- Guten Morgen, Guten Tag, darf ich Sie etwas fragen/dürfen wir Sie etwas fragen?
- Wir sind Schüler aus den Niederlanden.
- Wir müssen für unsere Schule eine Aufgabe machen.
- Wir untersuchen das Bahnhofsviertel.
- Was für Leute wohnen in diesem Viertel?
- Können Sie uns sagen, was für Leute in diesem Viertel wohnen?

Stop 5 (12 haltes terug)

a. Naam van het station:

b. Maak 3 foto's waarop het volgende te zien is:

13. Jullie groepje en het bord met de naam van dit station (let op, iedereen moet duidelijk op de foto staan. En ook de naam van het station moet goed leesbaar zijn).
14. De omgeving; een duidelijke foto die de omgeving van dit station typeert.
15. Een herkenningspunt; wat valt jullie hier op?

c. Wat zie je?

Bebouwing (functie van de wijk)	
Mensen	
Groen op straat	
Schoon/ vies	
Bedrijvigheid/ economie	

d. Hoe zou je de omgeving van dit station aan je klasgenoten beschrijven? Schrijf volledig, deze informatie heb je later nodig bij je presentatie.

e. Wie woont hier? Interview een passant.

Hulpzinnen

- Guten Morgen, Guten Tag, darf ich Sie etwas fragen/dürfen wir Sie etwas fragen?
- Wir sind Schüler aus den Niederlanden.
- Wir müssen für unsere Schule eine Aufgabe machen.
- Wir untersuchen das Bahnhofsviertel.
- Was für Leute wohnen in diesem Viertel?
- Können Sie uns sagen, was für Leute in diesem Viertel wohnen?

Stop 6 (15 haltes terug)

a. Naam van het station:

b. Maak 3 foto's waarop het volgende te zien is:

16. Jullie groepje en het bord met de naam van dit station (let op, iedereen moet duidelijk op de foto staan. En ook de naam van het station moet goed leesbaar zijn).
17. De omgeving; een duidelijke foto die de omgeving van dit station typeert.
18. Een herkenningspunt; wat valt jullie hier op?

c. Wat zie je?

Bebouwing (functie van de wijk)	
Mensen	
Groen op straat	
Schoon/ vies	
Bedrijvigheid/ economie	

d. Hoe zou je de omgeving van dit station aan je klasgenoten beschrijven? Schrijf volledig, deze informatie heb je later nodig bij je presentatie.

e. Wie woont hier? Interview een passant.

Hulpzinnen

- Guten Morgen, Guten Tag, darf ich Sie etwas fragen/dürfen wir Sie etwas fragen?
- Wir sind Schüler aus den Niederlanden.
- Wir müssen für unsere Schule eine Aufgabe machen.
- Wir untersuchen das Bahnhofsviertel.
- Was für Leute wohnen in diesem Viertel?
- Können Sie uns sagen, was für Leute in diesem Viertel wohnen?

Foto Speurtocht

Speurtocht door de stad – Wie voert de opdrachten het beste uit?

Ontwikkeld door Esther Hokken, docente Duits, Unic Utrecht

“Wij laten de leerlingen in het midden van de stad altijd een fotospeurtocht doen. Hiervoor geven we ze een **wegwerpcamera**. Zo kan elk groepje maar 1 foto per keer maken. Leuk om na afloop van de reis de foto's te ontwikkelen en met z'n allen te bekijken hoe de foto's zijn geworden!”

Doel van de opdracht:

Leerlingen leren op een leuke manier zelf een deel van de stad kennen.

Duur van de opdracht:

ongeveer 3 uur

Start → *Kunsthau Tachales*. U Bahnhof Oranienburger Tor

Eind → *Brandenburger Tor*

Spreek een eindtijd af met de leerlingen.

Hoe laat moeten ze bij het eindpunt Brandenburger tor zijn? En bij welk herkenningspunt spreken jullie daar af?

Vorbereiden:

- Maak groepjes van maximaal 5 leerlingen.
- Kopieer het werkblad 'Fotospiel Berlin' of 'Fotospel Berlijn'
- Zorg dat er in elk groepje een leerling is met een camera.
- Plattegrond van Berlijn.

Werkblad: Fotospel Berlin

Start Stap uit bij **U-Bahnstation Oranienburger Tor**. Loop nu richting Kunsthaus Tacheles.

A. Kunsthaus Tacheles

1. Jullie zien hier veel graffiti. Maak een originele en grappige groepsfoto. Zorg er voor dat er zo veel mogelijk graffiti op de achtergrond te zien is.
2. Welk seizoen is het nu in Berlijn? Maak een foto die dit goed laat zien.

B. Televisietoren

3. Wie uit jullie groepje is net zo groot als de televisietoren? Ergens in deze straat moet je een foto maken en dat laten zien.

C. Museumeiland

4. In musea vind je vaak veel oude standbeelden. Maak een foto van jullie groep waarbij iedereen als een standbeeld gaat staan. Zorg er voor dat op de achtergrond een museum van het museumeiland te zien is.

D. Berliner Dom

5. De Berlijnse Dom is een bijzondere bezienswaardigheid. Er kijken vast ook heel veel andere mensen nu naar de Dom. Maak een foto die laat zien wat andere personen van de Dom vinden.

E. Het Rode Raadhuis

6. Maak een foto waarop zich zo veel mogelijk rode voorwerpen bevinden. De foto moet helemaal rood worden.

F. Neue Wache

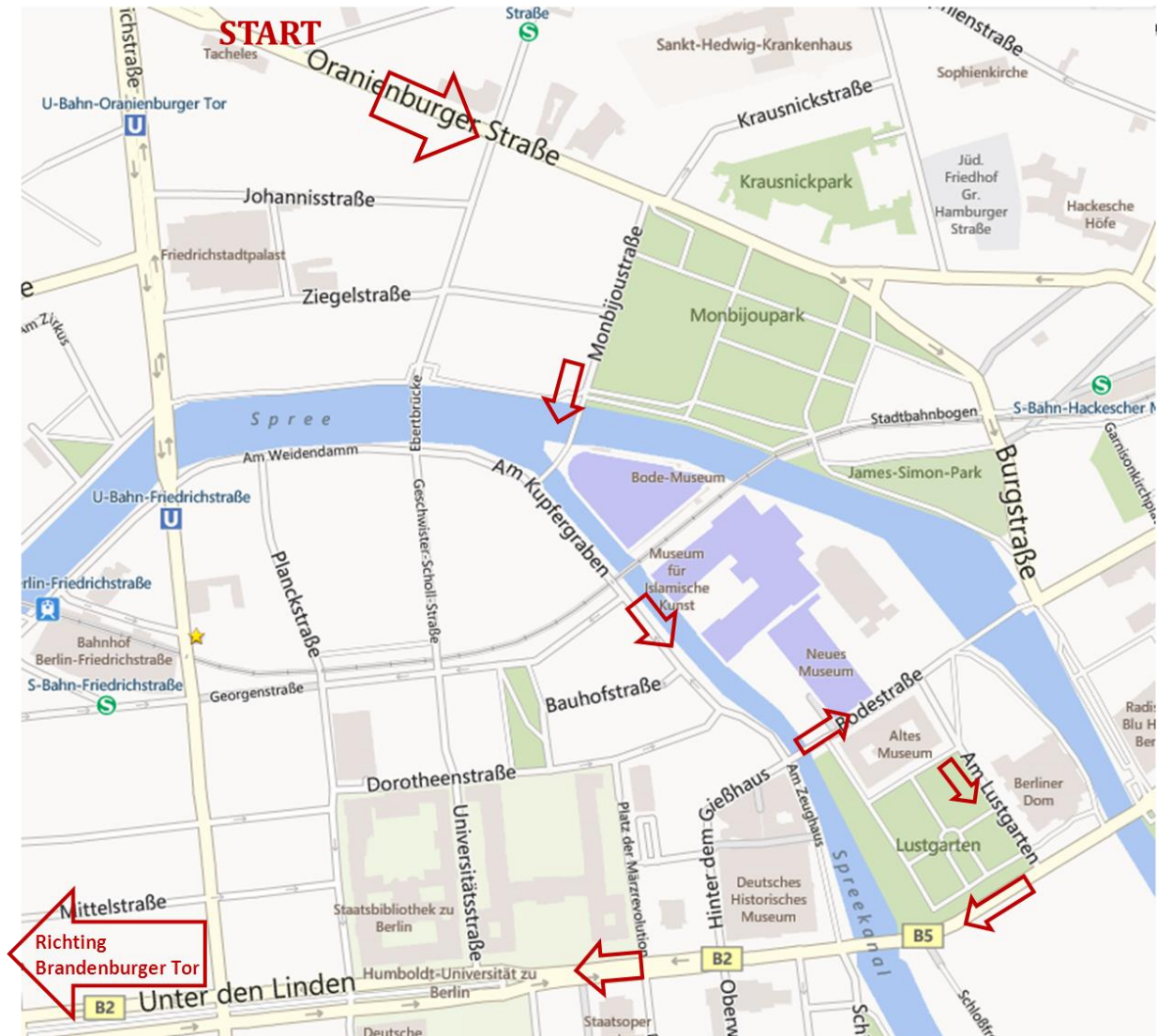
7. Loop nu richting de Brandenburger Tor. De weg daarnaartoe voert jullie over de straat 'Unter den Linden'. Aan de rechterkant is een monument voor de slachtoffers van de laatste oorlogen: 'De Neue Wache'. Maak een foto van dit monument. Tip: het monument lijkt een beetje op een oude Griekse tempel.

G. DDR- Tijd

8. In de omgeving en op de straat 'Unter den Linden' zijn nog steeds gebouwen uit de DDR- tijd te zien. Maak een foto waarop je de bouwstijl van deze huizen laat zien.

Eind Brandenburger Tor

9. Maak een zo gek mogelijke groepsfoto. Zorg dat de Brandenburger Tor op de achtergrond te zien is.

'Must see' voor leerlingen

Maak je eigen reisprogramma

Als je met leerlingen in Berlijn bent, dan wil je natuurlijk wel dat ze bij thuiskomst enthousiast kunnen vertellen over wat ze allemaal gezien hebben. Natuurlijk zijn er in Berlijn een aantal highlights die je 'gezien moet hebben'. Hieronder volgt een opsomming. Daarna volgt een opdracht hoe je leerlingen er zelf mee aan het werk kunt zetten.

Achtergrondinformatie

Op een relatief kleine oppervlakte zijn in Berlijn veel beroemde bezienswaardigheden van de stad te vinden. De bezienswaardigheden die hieronder staan, zijn allen te bekijken op een wandeling van Alexanderplatz via de Rijksdag naar de Potsdamer Platz (zie kaart).

Tip: Informatie over deze bezienswaardigheden is in bijna elke reisgids en op internet te vinden.

De website: www.stadsverkenner.com/berlijn/ geeft een goed informatief overzicht.

1. Alexanderplatz
2. Televisietoren (en Marienkirche)
3. Berlijnse Dom
4. Statschloss (Humboldt Box)
5. Museum Insel
6. Neue Wache
7. Staats Opera
8. Humboldt Universiteit
9. Monument van de Boekverbranding
10. Friedrichstraße
11. Russische Ambassade
12. Pariser Platz (Ambassades Frankrijk en Verenigde Staten, Hotel Adlon)
13. Brandenburger Tor
14. Rijksdag
15. Witte kruizen, monument slachtoffers vlucht DDR
16. Sovjet Monument
17. Holocaust Denkmal
18. Potsdamer Platz

Veldwerk (uitleg voor de docent)

Door middel van het werkblad kunnen de leerlingen zelfstandig door dit deel van de stad lopen en de bezienswaardigheden ontdekken. Leerlingen vullen onderweg de vragen op het werkblad in en maken korte filmpjes. Deze filmpjes kunnen bij thuiskomst als materiaal dienen voor het maken van een kort reisprogramma.

Duur: +/- 3 uur tot Potsdamer Platz (u kunt opdrachten weglaten om de opdracht te verkorten).

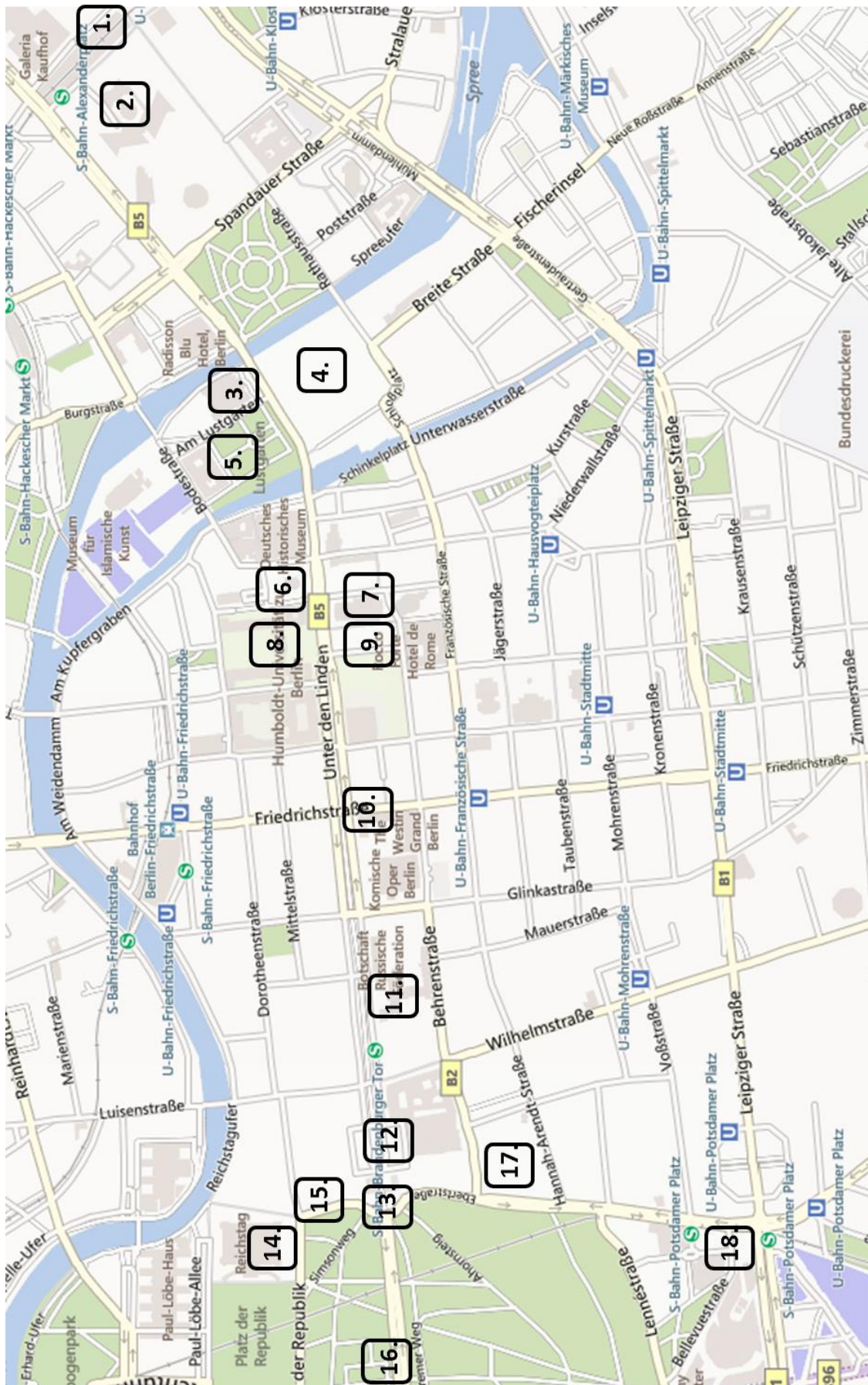
Benodigheden: Werkblad, fotocamera met video-functie, kaart van Berlijn.

Tip: De fotospeurtocht is een goed alternatief voor deze opdracht.

Vorbereiden

- Verdeel de klas in groepjes van 4-6 leerlingen.
- Elk groepje krijgt een werkblad.
- Zorg dat er in elk groepje ten minste één persoon zit met een (foto)camera (+ videofunctie).
- Start bij S+U Alexanderplatz, onder de televisietoren.
- Spreek een eindtijd af en een duidelijk verzamelpunt!

Kaart: Highlights rondom Unter den Linden

Werkblad: Must See, reisprogramma

Datum:
Groepsleden:

Schrijf goed op waar jullie straks met de hele groep weer moeten verzamelen!

Eindpunt en tijdstip:

Instructie:

- Jullie lopen straks vanaf Alexanderplatz naar Potsdamer Platz. Onderweg komen jullie langs een aantal bezienswaardigheden.
- Stop bij elke bezienswaardigheid en vul de vragen in. Laat 1 persoon uit je groepje steeds de vragen voorlezen.
- Jullie maken een **reisprogramma voor jullie ouders, familie en vrienden**. Bij elke vraag met dit symbool moeten jullie een klein filmpje maken. Uiteindelijk vormen al deze filmpjes samen jullie reisprogramma. Zorg er voor dat iedereen in je groepje ten minste 1 keer in het reisprogramma voorkomt!
- Bedenk een naam voor je reisprogramma.
- De presentator stelt zichzelf aan het begin of eind van elk filmpje voor. Bijvoorbeeld: "Voor Berlin Travel sta ik nu bij de Brandenburger Tor" of "Dit was Marijke voor Berlin Travel"

Stop 1: Televisietoren

De start van jullie reisprogramma is bij de *televisietoren*. Maak een filmpje met een korte introductie:

- Maximaal 20 seconden.
- Vertel waar je bent en wat je ziet. Noem interessante dingen over de televisietoren. Bijvoorbeeld: hoe hoog is de televisietoren?

Route: Loop richting de Neptunusfontein. Steek bij het kruispunt de straat over. Zoek tussen de huizen aan de Karl-Liebknecht-Straße het Radisson Blu hotel (nummer 3).

Stop 2: Radisson Blu hotel

Jullie gaan zo het hotel binnen. Groet de portier (de man met het nette pak en de hoed) en doe zachtjes, dan vallen jullie niet op...

Vraag: Welke verrassing wacht in de lobby van het hotel?

Route: Als je het hotel uitkomt, ga naar rechts. Loop over de brug en stop voor de Dom (het grote gebouw met de groenige koepel).

Stop 3: Berlijnse Dom

De Berlijnse Dom is van 1894 tot 1905 gebouwd in een overdadige barok bouwstijl. Dit maakt het tot een zeer indrukwekkend bouwwerk. Alle toeristen proberen de Dom in zijn geheel op de foto te zetten, dit is een moeilijke klus.

- Maak een **filmpje** waarin je kort iets vertelt over de Dom (zoek bijvoorbeeld uit wie er begraven liggen).
- In het beeld moeten minstens 2 toeristen te zien zijn die een foto van de Dom proberen te maken.
- Maximaal 20 seconden.

Stop 4: Museum Eiland

Loop van de Dom naar het grote gebouw met de zuilen, het Altes Museum.

Dit museum is één van de vijf musea op het Museum Eiland. Indrukwekkend is de grote granieten schaal die buiten het museum staat. Deze schaal is gemaakt van een zwerfkei in 1828 en was lange tijd de grootste schaal ter wereld.

Vraag: Waarom staat de schaal buiten en niet binnen in het museum?

Stop 5: Stadtschloss

Ga terug naar de Dom en steek daar de straat over. Stop bij de Humboldt Box/ de grote bouwput. Ga ergens staan zodat jullie goed uitzicht hebben op de bouwwerkzaamheden.

Op deze plek stond een groot kasteel waar de vorsten van Berlijn woonden. Na de Tweede Wereldoorlog behoorde dit deel van de stad tot de DDR. In 1950 werd het (in de oorlog uitgebrande) kasteel opgeblazen. Op deze plek werd toen het *Palast der Republik* gebouwd. Na de hereniging van Duitsland werd dit onder veel protesten weer afgebroken. Er zou namelijk te veel asbest in het gebouw zitten. Nu is het plan dat het oude stadskasteel weer in de oude stijl wordt herbouwd.

Vraag: Inmiddels is duidelijk dat de bouw van het kasteel erg vertraagd is. Bedenk hiervoor twee redenen:

1. _____

2. _____

Film: Maak een korte reportage over wat je ziet. Behandel in ieder geval de geschiedenis en de toekomst van de plek. Bedenk goed wat jullie ouders, vrienden en familie zouden willen weten en zien als ze jullie filmpje bekijken. Duur max. 45 seconden.

Stop 6: Monument van de boekverbranding

Loop verder tot de Bebelplatz, blijf aan deze kant van de straat (ongeveer 500 meter).

Zoek op de Bebelplatz een vierkante glasplaat (ongeveer in het midden van het plein, tussen de Universiteit en de Staatsopera).

Vraag a: Kijk naar door de glasplaat naar beneden, wat zie je?

.....
Vraag b: Zoek op het plein een tekst (koperkleurig, op de grond). Wat staat hier en wat kan dit betekenen?

.....
Vraag c: Op 10 mei 1933 werden hier op de Bebelplatz door studenten 20.000 boeken van Joodse schrijvers verbrand. Vinden jullie het 'monument voor de boekverbranding' (wat jullie net door de glasplaat hebben gezien) goed gekozen? Waarom wel/ niet?

Stop 7: Neue Wache

Steek de straat over naar de Neue Wache (het gebouw wat er uit ziet als een Griekse Tempel).

Film: Zoek uit wat dit gebouw is (zie de informatieborden) en maak een korte reportage hierover. Zorg dat je het beeld in het midden van het gebouw (moeder met zoon) ook filmt.

Route

Loop de hele straat 'Unter den Linden' uit naar de **Pariser Platz/ Brandenburger Tor** (dit is ongeveer 1 kilometer, 15-20 minuten wandelen). Onderweg komen jullie o.a. langs de Russische ambassade, te herkennen aan de vlag en het grote hekwerk. Iets verderop aan de linker kant is de ambassade van het Verenigd Koninkrijk.

Stop 8: Pariser Platz

Op dit plein staan veel interessante gebouwen (ambassades van de Verenigde Staten en Frankrijk, de Academie der Kunste en het Hotel Adlon). Nu ziet het er mooi uit, maar na de Tweede Wereldoorlog was het grotendeels verwoest. Pas in 2008 werd het plein in ere hersteld.

Vraag: Zoek op het plein een informatiebord, of bedenk waarom het na de Tweede Wereldoorlog zo lang duurde voordat het plein weer opgebouwd kon worden.

Stop 9: Brandenburger Tor

De Brandenburger Tor is een zeer beroemde plek in Berlijn. Bijna iedereen kent wel de foto's van de val van de muur, met dit bouwwerk op de achtergrond.

Maar een filmpje waarbij jullie onder de Brandenburger Tor doorlopen. Iedereen uit het groepje moet in beeld komen. Natuurlijk moeten jullie er ook voor zorgen dat de Brandenburger Tor in beeld komt!

Stop 10: Muur

Ga aan de achterkant van de Brandenburger Tor naar rechts. Zien jullie op de grond (in het midden van de straat) een dubbele lijn kinderkopjes (kleine stenen)? Deze lijn geeft aan waar de Berlijnse muur stond. Steek bij het stoplicht de weg over (naar links), stop bij de witte kruizen aan het hek.

Vraag a: Kijk naar de witte kruizen op het hek. Onderzoek waarvoor deze kruizen staan.

Vraag b: Wie is het jongste slachtoffer dat hier wordt genoemd?

Stop 11: Rijksdag

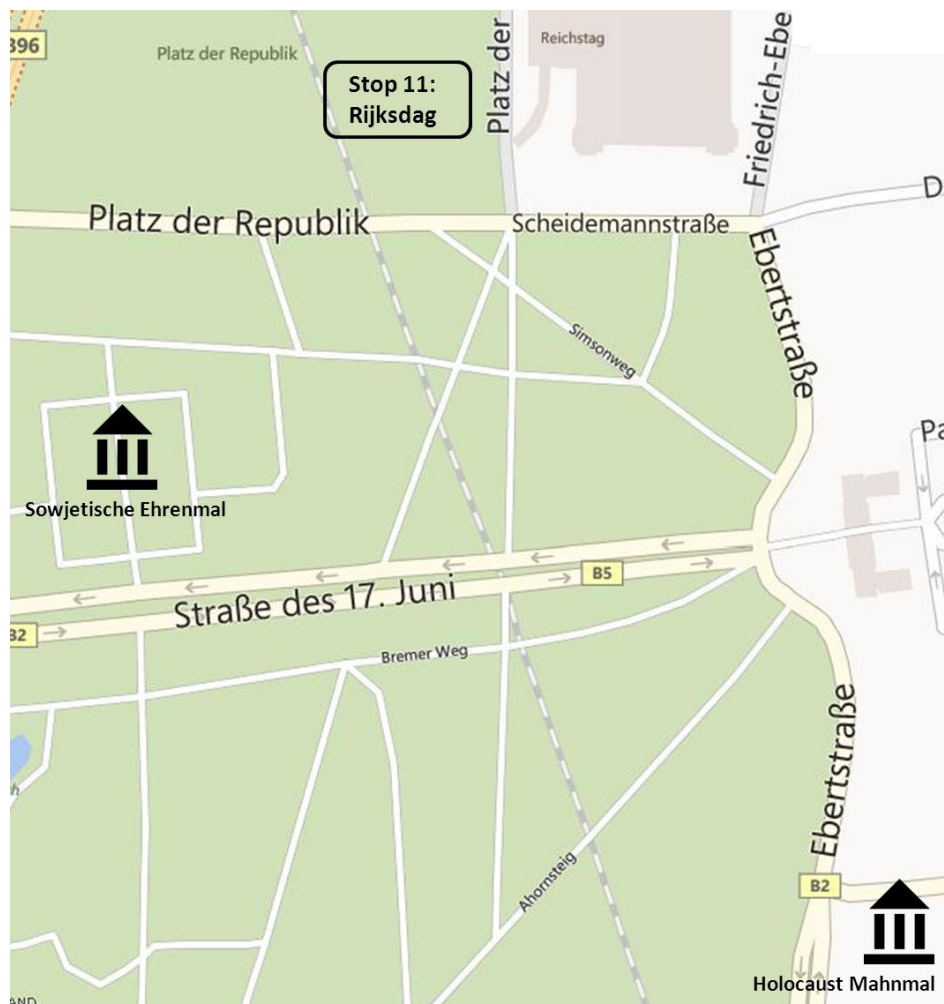
Loop naar de voorkant van de Rijksdag. In de Rijksdag zetelt de Bundestag (het Duitse Parlement).

Maak een filmpje waarbij 1 persoon uit jullie groepje de stad Berlijn bedankt voor jullie reis. Ga bijvoorbeeld op de trappen van het Rijksdaggebouw staan en vertel wat je de mooiste plek vindt in Berlijn.

Stop 12: Sovjet Monument

Loop door het park (de Tiergarten) naar het Sovjet Monument (zie kaart). Dit monument is er ter nagedachtenis aan de in de Tweede Wereldoorlog omgekomen soldaten van het Rode Leger (Rusland).

Vraag: Lees het informatiebord. Hoeveel soldaten zijn er in Berlijn omgekomen en waar liggen deze soldaten begraven?

Stop 13: Holocaust Mahnmal

Loop terug richting de Brandenburger Tor, sla dan rechtsaf. Het Holocaust Monument is aan de overkant van de straat. Het is niet te missen, het bestaat namelijk uit 2711 grote, grijze blokken.

Film: Maak voor jullie reisprogramma een kort filmpje (max 45 sec.) over dit monument. Vertel in het filmpje wat jullie zien en wat jullie van het monument vinden.

Stop 14: Eindpunt, Potsdamer Platz.

Loop via de Ebertstraße naar Potsdamer Platz.

Film: Maak een korte afsluiting van jullie reisprogramma. Op Potsdamer Platz vind je een aantal mooie locaties hiervoor.

Einde van de opdracht → Zoek de groep weer op!

Excursievoorbereiding

Voorafgaand aan de excursie bespreekt u met leerlingen in de klas hoe het programma er uit ziet en wat jullie allemaal gaan doen. Deze voorbespreking leent zich goed om Berlijn te introduceren. In dit hoofdstuk een aantal mogelijkheden:

1. Berlijn in liedjes
2. 'Das ist Berlin'
3. Zelfstandig inlezen
4. 'Arm aber Sexy'

1. Berlijn in liedjes

Duur: +/- 25 minuten.

Vorbereiding meest geschikt voor tijdens les Duits en/of muziek.

Berlijn is een geliefd thema voor veel muzikanten. U kunt de leerlingen verschillende nummers over Berlijn laten horen. Deel de klas op in groepjes en geef elk groepje een nummer om te beluisteren. Laat de leerlingen de songtekst van het nummer opzoeken en naar de clip kijken. In veel clips worden namelijk beelden van Berlijn getoond.

Elk groepje let in zijn nummer op: tekst, beeld, muziek en algehele sfeer. Uiteindelijk vertellen/presenteren de leerlingen aan elkaar *welk beeld van Berlijn* het nummer bij hen oproept.

Enkele suggesties:

* Marlene Ditrich	Einen Koffer in Berlin
* Seeed	Dickes B
* Reihard Mey	Mein Berlin
* Icke und Er	Keen Hawaii
* Peter Fox	Fieber
* Peter Fox	Schwarz zu Blau
* Kraft Klub	Ich will nicht nach Berlin

2. ‚Das ist Berlin‘

Duur: +/- 20 minuten.

Berliner Morgenpost

DAS IST BERLIN

De campagne ‚Das ist Berlin‘ is opgezet door de Berliner Morgenpost. Inwoners kunnen foto’s insturen van hun Berlijn. Ook zijn campagneposters ontwikkeld die de charme en de veelzijdigheid van het ‘echte Berlijn’ moeten tonen. Op pagina 62 staat het werkblad behorende bij deze campagne. Leerlingen krijgen de posters te zien, en moeten hierbij bedenken wat er getoond wordt. De Duitse onderschriften helpen hen daarbij.

Uiteindelijk kunt u de leerlingen vragen zelf ook zo’n poster te ontwikkelen (opdracht voor na de excursie). *Wat is voor de leerlingen Berlijn?*

Let op: De toeristische highlights komen in deze opdracht niet naar voren.

Link: <http://www.dasistberlin.de>

3. Zelfstandig inlezen

Op <http://wp.digischool.nl/duits/oefenen/land-en-mensen/berlijn-special/> staat een special over Berlijn. Deze informatie is speciaal voor leerlingen geschreven en bedoeld voor leerlingen die zelfstandig meer te weten willen komen over de stad.

4. 'Arm aber Sexy'

Duur: 5-10 minuten (start van de les)

Berlijn is in vergelijking met andere Europese hoofdsteden en andere grote Duitse steden een arme stad. Klaus Wowereit (Burgemeester van Berlijn, in 2011 voor zijn derde termijn opnieuw gekozen) noemde Berlijn in een interview **Arm, aber Sexy**.

Deze uitspraak werd snel opgepikt en misschien kan men vandaag de dag wel zeggen dat het dé slogan van Berlijn geworden is. In de toeristenshops kom je niet om deze drie woorden heen.

Maak met de leerlingen een (algemeen) woordweb. Waar denken ze aan bij 'Berlijn'. Categoriseer hierna de genoemde woorden in 'arm' of 'sexy'. Probeer vervolgens in elke categorie nog twee aanvullingen te geven.

Werkblad: DAS IST BERLIN

De Berliner Morgenpost heeft een campagne over de stad Berlijn gemaakt. Hieronder zie je vier posters daarvan.

Vraag : Probeer bij elke afbeelding te zeggen wat je ziet. En waarom is dit zo typisch voor Berlijn? Let ook op het onderschrift.

Foto 1

Die Verschiebung der Eröffnung des neuen Flughafens BER sorgt für Furore.

Foto 2

Der Berliner nimmt oft kein Blatt vor den Mund. Dafür kann man sich aber darauf verlassen, dass es stimmt, was er sagt.

Foto 3

Kunst findet man in Berlin an fast jeder Ecke. Da kann man manchmal wirklich nicht sicher sein, ob da gerade jemand seinen Hausrat auf die Straße gestellt hat oder ein 50.000 Euro-Kunstwerk.

Foto 4

Mode ist ein ganz großes Thema in Berlin. Viele Designer haben sich schon vom speziellen Streetstyle inspirieren lassen. Manche Modeverrückte sind der Zeit manchmal so weit voraus, dass man nicht ganz sicher ist, ob sie ihr vielleicht eher hinterher sind.

Praktische Informatie

In dit laatste hoofdstuk vindt u praktische informatie voor een excursie naar Berlijn. Hoe werkt dat eigenlijk met het OV in Berlijn en waar kan je slapen? En is er bijvoorbeeld een mogelijkheid om met leerlingen een avondje te stappen? Hieronder wat tips. Omdat deze excursiegids natuurlijk niet alle kanten van Berlijn en alle opties voor de leerlingen behandelt, geven we hier o.a. ook tips voor 'verder lezen'.

Openbaar vervoer

Berlijn heeft een dicht openbaar vervoer netwerk. Het gebied is verdeeld in drie zones. Over het algemeen is een kaartje voor zone AB voldoende. Kaartjes zijn te koop op alle stations in de automaat. Alleen de grotere stations hebben een loket. Kaartjes moeten afgestempeld worden (*entwerten*).

Zone A:	Het gebied binnen de Ringbahn
Zone B:	Van de Ringbahn tot de grens van Berlijn
Zone C:	Het omliggende gebied van Berlijn (tot de stad Potsdam)

- **Einzelfahrschein:** Een enkeltje, maximaal 2 uur reizen, één richting op. Prijs €2,60 (zone AB-nov.2013).
- **Tageskarte:** Een dagkaart. Te gebruiken in alle soorten openbaar vervoer (bus, tram, U-bahn en S-bahn). Prijs €6,70 (zone AB- nov.2013)
- **Kleingruppen – Tageskarte:** Een dagkaart voor een groep tot maximaal 5 personen*. Prijs €16,20 (zone AB- nov.2013)
- **Gruppentageskarte für Schüler:** Een dagkaart voor een groep van minimaal 10 scholieren met 1 begeleider. Prijs €3,10 per persoon (zone AB- nov.2013). Dit ticket is alleen aan het loket te koop. Let op: hier moet altijd begeleiding bij aanwezig zijn.

In Berlijn wordt veel gebouwd. Dit leidt soms tot *Schienenersatzverkehr* (bussen in plaats van treinen). Kijk voor de actuele vervoersinformatie en de actuele prijzen op:

➤ www.bvg.de

Op deze website vindt u ook een plattegrond van alle bus, U,- en S-Bahn lijnen. Verder o.a. handige informatie wat betreft kaartverkooplocaties.

Bus

De meeste bussen rijden in het westelijke deel van de stad. Bij de bus moet je voor instappen en midden of achterin uitstappen. De chauffeur verkoopt alleen enkele kaartjes.

Tip: Tussen Bahnhof Zoologischer Garten en Alexanderplatz rijden bussen van de lijn 100 en 200. Deze bussen rijden langs vele highlights. Bus 100: Ambassades, Tiergarten, Siegessäule, Kasteel Bellevue (huis van de bondspresident), Haus der Kulturen der Welt, Reichstag en Unter den Linden. Bus 200: Via Potsdamer Platz, Holocaustmahnmal, Unter den Linden naar Alexanderplatz. Een goedkope manier om een snelle indruk van de stad te krijgen. Het zijn dubbeldekker-bussen, dus ga bij het instappen zo snel mogelijk naar boven om een goed plekje bij het raam te bemachtigen!

Stadtbahn (S-Bahn) en Untergrundbahn (U-bahn)

De snel,- en metrotreinen rijden door heel Berlijn. De S-bahnen vooral bovengronds en de U-bahn vooral ondergronds. Het is een handige en overzichtelijke manier ergens te komen. Maar let op, Berlijn is groot, dus trek altijd voldoende reistijd uit!

Feitje 1: Het U-Bahn netwerk werd in 1902 geopend. Een van de oudste stations is U-bahnhof Wittenbergplatz nabij het KaDeWe (Kaufhaus des Westens).

Feitje 2: De U1 rijdt een groot gedeelte in Kreuzberg boven de grond. Omdat Kreuzberg de wijk is waar de grootste populatie Turken buiten Turkije woont (Berlijn is de derde Turkse stad ter wereld), wordt deze lijn ook wel de "Oriënt Express" genoemd.

Straßenbahn (M)

De tram, Straßenbahn, rijdt voornamelijk in Oost- Berlijn (goed om te weten ter oriëntatie). De tram wordt aangeduid met de letter 'M'. Dit staat voor Metrotram. Raak dus niet in verwarring met S (de S-bahn)!

*** Docente Jeanne Bruens - RSG Wiringerlant**

“Voor het vervoer in Berlijn maken we gebruik van een Gruppenkarte (5 Personen). Dan was er nooit iemand alleen en konden de leerlingen reizen waarheen het nodig was. Ook op de andere dagen maakten we van deze vervoersmogelijkheid gebruik.”

Overnachten

Berlijn kent vele hostels en hotels. Overnachten in een (jeugd)- hostel is een gezellig en goedkoper alternatief dan een hotel. Op internet zijn natuurlijk alle opties te vinden (bijvoorbeeld op www.hostelworld.com of www.hostelbookers.com) maar wij hebben er twee voor u geselecteerd.

Deze hostels raden andere docenten aan:

Amstel House Hostel Berlin

- Amstel House
www.amstelhouse.de

Waldenserstraße 31
10551 Berlin
T: +49 30 395 40 72

Dit hostel ligt in Wedding. 5 minuten loopafstand van U-Bhf Turmstraße. Ontbijt en avondeten mogelijk. Het hostel is goed ingespeeld op grote groepen leerlingen.

Docent Dick Elhorst, Twickel College, Hengelo:
“Overzichtelijk hostel in een rustige wijk. Bevalt uitstekend.”

- Generator
generatorhostels.com

Storkower Straße 160
10407 Berlin
T: +49 30 4172400

Dit is een hostelketen met twee hostels in Berlijn (Prenzlauer Berg en Mitte, 18+). Door het leeftijdsbeleid is alleen het hostel in Prenzlauer Berg geschikt voor leerlingen). Groot opgezet (900 bedden). Ontbijt en avondeten mogelijk.

Nabij S-Bahn Landsberger Allee (Ringbahn) en tram M5 en M6. Met de tram ben je in 15 minuten op Alexanderplatz.

Docente Jeanne Bruens: *“We hebben goede ervaringen in The Generator: op jeugd afgestemd, eigen 'bewaking' zodat je als begeleider van je nachtrust kunt genieten zonder dat die bewaking vervelend aandoet; reizigers vanuit de hele wereld, wat voor onze dorpskinderen een hele ervaring is.”*

Uitgaan

- Leerlingendisco

D-Light organiseert elke dinsdag en donderdagavond van 20:00 - 00:00 uur een scholierendisco. Leerlingen uit verschillende landen kunnen elkaar ontmoeten of gewoon lekker dansen met klasgenoten. De organisatie heeft een streng alcoholbeleid. Docenten krijgen gratis entree, 3 gratis drankjes en er is voor een aparte ruimte (de docenten-lounge) om de avond door te brengen.

Club Matrix

Warschauer Platz 18

Berlin Friedrichshain/ Kreuzberg, direct onder het S- en U-Bahnhof Warschauer Straße (S3, S5, S7, S75, U1, Tram M10)

Meer informatie: <http://dlight-club.de>

Tip: Deze leerlingendisco is erg populair. Reserveer daarom tijdig (zeker een half jaar van tevoren)!

➤ Shows

In Berlijn spelen altijd verschillende grote shows. Deze hebben speciale prijzen voor scholieren. Zie voor actuele shows bijvoorbeeld:

www.berlin.inyourpocket.com → Culture & Events

Docent Roderik Francken: “Wij gaan, indien mogelijk, naar de Blue Man Group show. Een aanrader!”

Docent Gerrit Vrugink: “De laatste jaren gaan we altijd op onze afscheidsavond naar het Friedrichstadtpalast. We gaan altijd eind nov./begin dec. en dan is er een echte ‘kerst-show’. Goed betaalbaar (ook de goedkoopste kaarten van ruim € 20,- zijn prima) en bijna alle leerlingen reageren enthousiast, een onvergetelijke avond.”

Wat nog meer?

➤ Berliner Unterwelten

Onder de stad liggen geheimzinnige en in vergetelheid geraakte bunkers en verkeersaders van de Berlijnse metro. De vereniging ‘Berliner Unterwelten’ biedt in ondergronds Berlijn rondleidingen aan. Vooraf reserveren op <http://berliner-unterwelten.de>.

➤ Stasi-gevangenis Hohenschönhausen

De voormalige Stasi-gevangenis wordt intussen jaarlijks door meer dan 340.000 mensen bezocht. Ongeveer de helft daarvan zijn scholieren en studenten. Meestal worden ze door voormalige gevangenen in het gebouw rondgeleid. Erg indrukwekkend. Op de website www.stiftung-hsh.de is een Nederlandse bezoekersfolder te downloaden. Rondleidingen dienen vooraf gereserveerd te worden.

Verder lezen en handige links

Een kleine selectie

➤ www.duitslandweb.nl

Het dossier ‘Berlijn: Geschiedenis op straat’ brengt de beladen, beroemde of juist onbekende Berlijnse plekken in kaart. Ook actuele debatten over de omgang met het recente verleden krijgen aandacht.

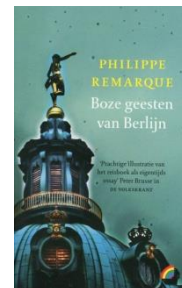

- Reisgids **'Berlijn voor gevorderden'**: Acht Nederlandse journalisten in Berlijn vertellen hoe deze miljoenenstad hen al jaren fascineert. Ze leggen uit waarom kunstenaars en ondernemers in verlaten fabriekshallen trekken. Ze laten de bunkers zien waar de geschiedenis tastbaar is en de balzalen waar het nachtleven swingt. Met veel tips. Ook voor verder lezen en kijken. ISBN: 978-94-91481-00-0

- Reisgids **'In your Pocket'** - www.berlin.inyourpocket.com Een up to date reisgids, die als PDF te downloaden is. Elke maand wordt deze reisgids geactualiseerd, waardoor er altijd de komende activiteiten, sportwedstrijden, festivals en andere bijzonderheden in staan.
- berlijn-blog.nl Een handige blog (in het Nederlands) met praktische tips voor Berlijn.
- www.vincentkompier.de De blog van Vincent Kompier, freelance journalist en onderzoeker. Houdt zich bezig met stadsontwikkeling, stedenbouw, de creatieve stad en tijdelijk gebruik van de stad.

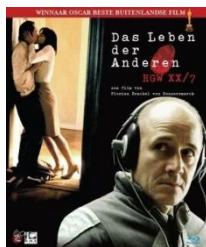
- **Boze geesten van Berlijn** – Philippe Remarque
Zeer compleet verslag van voormalig correspondent van de Volkskrant over Berlijn en zijn inwoners. ISBN: 978-9041707642.

- www.die-berliner-mauer.de
www.chronik-der-mauer.de
Twee links met veel informatie over de Berlijnse muur.

Kijken in de bus

Enkele filmsuggesties voor tijdens de busrit naar Berlijn.

- **Der Tunnel (2000)** Een film over de vlucht van Oost naar West Berlijn door middel van een tunnel. Gebaseerd op een waargebeurd verhaal. Goed om te kijken voorafgaand aan een bezoek aan de Gedenkstätte Berliner Mauer - Bernauer Straße.
- **Das Leben der Anderen (2006)** Over een Stasi-officier (de veiligheidsdienst van de DDR). Zeker kijken voorafgaand aan een bezoek aan de Stasigevangenis Hohenschönhausen.
- **Sonnenallee (1999)** De Sonnenallee is een straat in Berlijn waar tijdens de Duitse Deling een grensovergang was tussen Oost- en West- Berlijn. Deze film toont op een komische manier het leven van een jongen in het Oost-Berlijnse grensgebied in 1973.
- **Oh Boy (2013)** Een geestig portret van een introverte eenling, maar ook een geslaagde ode aan Berlijn. In zwart-wit beeld wordt de sfeer van de grote stad neergezet.

